

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VICTOR HERMANSEN

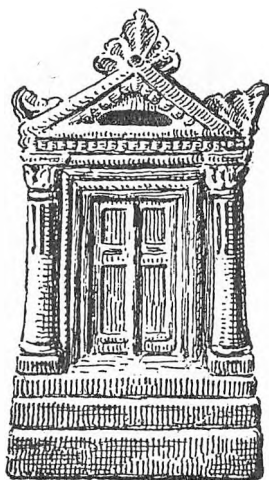
SPAREBØSSEN

MED TEGNINGER AF
HAKON SPLIID

HILLERØD
FREDERIKSBORG AMTS SPARE- OG LAANEKASSE

1943

SPAREBØSSENS HISTORIE kan følges meget langt tilbage i de store Kulturlande. Ved Udgravningerne i Utica skal man have fremdraget den ældste, formet i Terracotta som et lille græsk Tempel-Skatkammer og endnu med sit Indhold af seks Smaamønter velbevaret. Dens Alder anslaaes til 2500 Aar, og derefter kan man ved Jordfund fra Romerriget, navnlig Pompeji, og Omtale i den klassiske Litteratur følge Udviklingen videre gennem den antike Tid og derefter paa lignende Maade over Middelalderen op til vore Dage.

Herhjemme omtales en Sparebøsse første Gang i Slutningen af det sekstende Aarhundrede, og det ældste bevarede Stykke er ligeledes fra Christian den Fjerdes Tid. Og ligesom det var Tilfældet med Sparebøsserne i Udlandet, var Brugen af dem her til Lands præget af, at de Midler, man samlede i dem, var en død Kapital. Pengene, som blev puttet i Bøsserne, var unddragne den almindelige Omsætning og gav fremfor alt intet Udbytte, ingen Rente. Fra

Begyndelsen af det nittende Aarhundrede opstod der derfor, baade i Udlandet og hos os, *Sparekasser*, som bød ganske anderledes gode Vilkaar for Opsparingen, med større Sikkerhed og fordelagtig Ynglen af de indsatte Summer, og Sparebøssen blev da reduceret til at være et mere beskedent Led i Opsparingens Tjeneste, idet den blev Opsamlere af Smaabeløb — særlig Børnenes — bestemte til at havne i Sparekassen. I de seneste Aartier har Sparebøssen imidlertid opnaaet en Renaissance, idet dens Rolle som Budbringer fra Hjemmene til Sparekassen er bleven organiseret og fæstnet derved, at Sparekasserne selv udleverer Sparebøsser, som rundt om i Tusinder af Hjem virker som Agitation for Sparetanken og som fast Led for Smaasummers videre Befordring til Vækst i Sparekasserne og til Gavn for Samfundet gennem Sparekassernes Udlaan til nyttegivende Virksomheder.

Sparebøsserne er derved blevne en betydningsfuld Faktor i Hjemmenes og Landets Økonomi, og *Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse* har derfor faaet den Tanke, at en kulturhistorisk Skildring af Sparebøssens Historie, som ikke før har været skreven herhjemme, maatte kunne være af adskillig Interesse.

Sparekassen har i den Anledning formaaet Inspektør ved Nationalmuseet, mag. art. *Victor Hermansen*, til at skrive dette Værk om Sparebøssernes Historie og Tegneren *Hakon Spliid* til at illustrere Værket.

Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse, i Januar 1943.

L. Andersen.

SPAREBØSSEN

SPINK OG SPAR-

LAD DEM SPARE, der sidder i dem store Gaarde — A behøver det ikke, hedder det med et Mundheld fra Vestjylland — og dermed har man indirekte udtrykt, hvad der er den første og vigtigste Forudsætning for, at man overhovedet kan lægge noget til Side. Hvor man kun har til Dagen og Vejen, hvor man lever paa det absolutte Eksistens-Minimum, er enhver Mulighed for Opsparing udelukket af sig selv. Et vist Maal af Velstand, saaledes forstaaet at Regnskabet i hvert Fald giver noget Overskud, er derfor en uomgængelig Nødvendighed for, at man i det hele taget kan tænke paa at spare.

Nøjsomhed er altsaa ikke det samme som Sparsommelighed, selvom de to Former for Livsførelse rent udvendig kan ligne hinanden. At sætte Tæring efter Næring er for det første ikke en frivillig Sag, men i høj Grad noget, man nødes til, naar man lever under trange Kaar, og for det andet maa denne Husholderiskhed, — som i den christelige Sædelære henregnes til Dyderne — udelukkende være indstillet paa den nærværende Tid. At sikre sig mod Fremtiden vil under saadanne Forhold være ganske udelukket, selvom man har Viljen dertil, og det er derfor næppe tilfældigt, at der fra de fattige midtjydske Egne ikke kendes nogen Sparebøsse fra ældre Tid — *Herning Museum*, som ellers rummer saa mange Minder om Hedebondens fordums Dagligliv, har saaledes ikke nogen. Talende er ogsaa det Træk fra *Silkeborg-Eggen* for et Hundredaar siden, som *Hostrup* har i sine Erindringer. Michael Drewsen havde engang fortalt, at før han kom til Silkeborg (1844) »blev der næsten ikke drevet anden Handel blandt Egnens Beboere

end Tuskhandel. Der fandtes næsten ingen Penge imellem dem, og der var kun een Femdalersseddel, som fulgtes med saa stor Interesse, saa alle vidste, hvem der for Øjeblikket var den lykkelige Ejer«. Her kunde altsaa ikke mere end een ad Gangen spare.

Sparsommelighed er da, i Modsætning til Nøjsomhed, for det første ganske frivillig — vil man ikke i de gode Dage samle sig Forraad af sin Overflod for at kunne modstaa de kommende onde Tider, er der jo ingen, som kan tvinge En dertil — og for det andet er den rettet mod Fremtiden, hvadenten man saa vil sikre sig i Almindelighed eller man vil skabe det nødvendige Grundlag for at løse en bestemt Opgave.

Paa mange Maader er denne Lære blevet udtrykt. Allerede i Det Gamle Testamente — i Fortællingen om Faraos Drøm — fremhæves den Forudseenhed og Klogskab, Josef viste for at afbøde de daarlige Tider, som var blevet varslet gennem de natlige Syner. Beretningen herom findes i *Første Mosebog* og lyder i Hovedsagen saaledes:

Da sagde Faraos til Josef: I min Drøm saa' jeg mig staa ved Nilens Bred; da steg der syv velnærede og veludseende Køer op af Floden og gav sig til at græsse i Enggræsset; og efter dem steg der syv andre Køer op, meget daarlig udseende og skindmagre, hvis Mage i Daarlighed jeg aldrig har set i hele Ægypten; og de magre og daarlige Køer aad de syv første fede Køer, men selv da de havde faaet dem tillivs, var det ikke til at kende paa dem; og deres Udseende var og blev lige daarligt. Saa vaagnede jeg. Men da jeg atter var sovet ind, saa' jeg i Drømme syv fulde og gode Aks skyde frem af eet Straa; og efter dem voksede der syv udtørrede, golde og vindsvedne Aks frem, og de golde Aks slugte de syv fede Aks. Det har jeg nu fortalt mine Drømmetydere, men ingen har kunnet forklare det for mig! Da sagde Josef: De syv gode Køer betyder syv Aar, og de syv gode Aks betyder syv Aar; det er en og samme Drøm. Og de syv magre og daarlige Køer, der steg op efter dem, betyder syv Aar, og de syv golde og vindsvedne Aks betyder syv Hungersaar. Der vil komme syv Aar med stor Overflod i Ægypten; men efter dem kommer der syv saadanne Hungersnødsaar, at man ikke mere vil

mindes al Overfloden, og Hungeren vil hærge Jorden, saa at man intet vil mærke til Overfloden paa Jorden paa Grund af den paafølgende Hungersnød; saa voldsom bliver den. Men nu bør Farao udse sig en indsigtfuld og kløgtig Mand og sætte ham over Ægypten, og Farao bør indsætte Tilsynsførende over Landet; og han skal indkræve Femtedelen af Landets Afgrøde i Overflodens syv Aar for at Kornet kan tjene som Forraad for Landet i Hungersnødens syv Aar. Baade Farao og alle hans Tjenere tyktes godt om denne Tale, og Farao sagde til sine Tjenere: Hvor finder vi en Mand, i hvem Guds Aand er, som i denne! og Farao sagde til Josef: Efter at Gud har aabenbaret dig alt dette, kan Ingen maale sig med dig i Indsigt og Kløgt; du skal forestaa mit Hus, og efter dit Ord skal mit hele Folk rette sig. Men Landet bar i bugnende Fylde i Overflodens syv Aar, og han samlede al den overflødige Afgrøde fra de syv Aar og bragte Afgrøden til Byerne, og saaledes ophobede Josef Korn i vældige Mængder som Havets Sand, indtil man opgav at maale det, da det ikke mere kunde maales. Da Overflodens syv Aar var forløbne, begyndte Hungersnødens syv Aar, og der opstod Hungersnød i alle Landene, men i hele Ægypten var der Brødkorn. Da aabnede Josef for alle Kornmagasinerne, og Alverden kom til Ægypten for at købe Korn.

Men eet Træk er endnu mere afgørende: det fortælles nemlig ogsaa, at Kornet blev bragt til Byerne »under Laas og Lukke«, og det vil atter sige, at man ikke blot har foretaget de store Opsparinger, men ogsaa iværksat de fornødne Sikringer for at betrygge Bevarelsen af dem, indtil de skulde bruges. Kornmagasinerne har altsaa i Virkeligheden været vældige Skatkamre. —

Sparsommelighed regnes ogsaa med til Dyderne, men medens Nøjsomheden efter selve Sagens Natur ikke kan overdrives, kan Sparsommeligheden, naar den ikke aves og holdes indenfor sine rette Grænser, forvandles til de mindre gode Egenskaber: Paaholdenhed og Karrighed, ikke at tale om, at den kan fremelske den ubehageligste Selvgothed. Herom fortæller en gammel Fabel om Bien og Græshoppen følgende:

En Græshoppe, der var halvdød af Kulde og Sult, kom hen til en velfyldt Bikube, da Vinteren begyndte at mærkes, og bad i største Ydmyghed Bierne om at overlade sig nogle faa Draaber Honning for at lindre den værste Nød.

En af Bierne spurgte den, hvorledes den havde tilbragt sin Tid i den forløbne Sommer, og hvorfor den ikke, ligesom de, havde samlet sig et Forraad af Føde.

— »Jeg har tilbragt min Tid meget fornøjeligt,« svarede Græshoppen: »jeg har spist og drukket, sunget og dandset, og aldrig har jeg skjænket Vinteren en Tanke.«

— »Da bære vi os ganske anderledes ad,« svarede Bien: »Vi arbejde strengt om Sommeren, for at have noget tilovers for Vinteren, da vi komme til at behøve det. Men de, som ikke foretage sig andet end at spise og drikke, synge og dandse, saalænge Sommeren varer, maa ogsaa være belavede paa at lide Nød, naar Vinteren kommer.«

En lignende Tale lyder gennem de Ordsprog og Mundheld, som har fæstnet den folkelige Opfattelse af Sparsommelighedens Væsen og Værdi. De fleste er paa Biens Parti. Hos *Peder Syv* hedder det saaledes i hans Ordsprogssamling fra 1688:

Spinke og spare, det kan længe vare.

Den Penge, man sparer, er saa god som den, man avler.

Det Unger (dvs. Ung) spar', det Gammel har.

Hvo, som ej gemmer een Penge, faar aldrig to.

Det er bedre at gemme en Hvid end at tabe en Daler.

At gemme og spare, gør længe at vare.

Og en Talemaade, som i Nutiden er optegnet fra *Mors*, udtrykker det samme i Form af et Huskevers:

Spinke og spare,
kan længe vare,

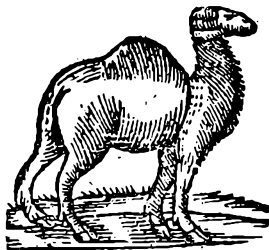
Sus og Dus
gi'r tomme Hus.

Kun et enkelt Ordsprog taler til Gunst for Græshoppens muntre Maade at leve paa, idet *Peder Syv* ogsaa har antegnet den Erfar-

176 Bibelske Hoved = Sprog.

Marc. 10, v. 25.

Det er lettere, at en

gaaer igiennem et

end at en

kommer

En Naal ei for Kamelen passer,
Og Himlen ei for rige Passer.

Der

Rigdommens og Gerrighedens Farer.

Skriftsted-Rebus med rimet Udlægning

fra:

CCLII Udvalde, og med 800 Billeder udlagde Bibelske Hoved-Sprog, eller en saa kaldet liden Billed-Bibel, Gemyttet til Forfriskelse, og Ungdommen til Nytte.

Trykt hos Christoph Georg Glasing, boende i Friderichsberg-Gaden 1743.

ringssætning, at: »*Det man sparer for sin Mund, det æder Kat og Hund*«. Og ligesom ved den tilsvarende Talemaade om, at »*Den, der gemmer til Natten, gemmer til Katten*«, er det afgørende naturligtvis den underforstaaede Fortsættelse, at saa maa man da hellere selv nyde de Goder, Nutiden byder, fremfor at lade andre engang snappe dem væk fra En.

Fabelen om Bien og Græshoppen har tydeligtvis sin Sympati paa den lille Honningpugers Side og opstiller den som Forbillede paa Vindskibelighed og Sparsommelighed, men man har ogsaa for Alvor villet hævde, at Bien og de andre Dyr, som har den Levevis at samle sig Forraad, handlede ud fra en »Spare-Drift«, som man kunde genfinde hos — Mennesket. Men med lige saa gode eller endnu bedre Grunde kunde man paastaa, at Skabningens Herre havde arvet Græshoppens livsglade og nydende Sind, saa vist som dog det alt overvejende Flertal af Dyrene — og Menneskene — ikke har dette Spare-Instinkt. Hvis det var saa almindeligt eller en medfødt Drift, vilde man dog ikke lægge særlig Mærke til det. Netop fordi det snarere hører til Sjældenhederne, taler man om at være flittig som en Bi eller — med et Laan fra Tysk under den forrige Verdenskrig — at samle som en Hamster. Og hvis der virkelig var noget om, at vi saa at sige var født med en Spare-Drift, vilde det jo ogsaa være overflødigt at sætte saa store Kræfter ind paa at opdrage Folket og Folkene til Sparsommelighed. Spare-Sag og Spare-Dag kunde saa helt undværes.

Hellere end at gruble videre over, hvorfor nogle af sig selv sparer og hvorfor de fleste ikke gør det, maa man nøjes med blot at slaa fast, at saadan er det.

Men er dette sagt, maa man ogsaa indrømme *Mr. Micawber*: »At tjene 25 Shilling om Ugen og give 24 ud, det er det samme som Glæde, god Søvn om Natten og en god Samvittighed. Men tjener man 25 Sh. om Ugen og giver 26 ud, det betyder det samme som Sorg, Søvnløshed, Uro og Samvittighedsnag«.

Det, det da gælder om, er at finde den rette Maade at spare paa og den er, har man sagt: ikke at paalægge sig personlige Savn og økonomisk Faste, men at give Afkald paa det mindre i Øjeblikket

for senere at kunne naa de større Maal og løse de Opgaver, som enhver sætter sig.

Paa den ene Side vogte man sig da for Ødselhed, paa den anden for Gerrighed — en af de syv Dødsnyder — og tør man tro »*Allegorisk Haandbog*« er det Mandkønnet, som især er udsat for den sidste Udyd. Om Gerrigheden hedder det nemlig, at den i Billedkunsten fremstilles som »maver og udtæret, ligger paa Pengesække, eller nedlukker disse i Kister. For det meste forestiller man denne Last under en Mandfolkeskikkelse, egentligst vel fordi Gjerrigheden er en vederstyggeligere Last hos Mænd, der almindeligen have mere Tid, Leilighed og Kraft til at erhverve, end hos Fruentimmere, hvis Pligt det er at være sparsommelige.«

Middelvejen fører derfor bedst til Maalet og den indskærpes saaledes af Epilogus, efter at Spillet i *Karrig Niding* er endt:

Giv Mad og Øl paa Bord og Disk,
Mod Folk og Tyend' vær ej for nidsk,
Vær ej en sulten, karrig Hund
Og ej heller for meget rund,
Men hold i alting Skik og Maade
Saa vel at give som holde til Raade,
Thi hvor man er for meget rund,
Gaar Gods og Penge snart i Grund.
Lær derfor at gemme og give,
Dog med Forstand, i rette Tide.
Rundhed er værd Lov og Ros,
Naar Sparsomhed er der hos.

DEN ENE TALENT

SAA LÆNGE MAN har samlet sig Forraad, det være sig af hvad Art nævnes kan, har man ogsaa maattet regne med, at andre kunde blive fristet til at bemægtige sig Ens møjsommeligt opsparede Værdier — og lige saa længe har man derfor ogsaa maattet være betænkt paa at skabe den mest effektive Sikkerhed for sin Ejendom.

Kun een Gang skal denne Mistillid til Næstens Redelighed have været sat ud af Kraft. Om Sagnkongen Frode Fredegod fortæller nemlig *Saxo Grammaticus*, at han styrede »paa den Tid Verdens Frelser steg ned paa Jorden, medens alle Lande kunde glæde sig ved den lifligste Ro og Fred« og at han mellem sine gode Love ogsaa bød, »at Ingen maatte sætte Slaa for sit Hus og sin Ørk (Kiste) eller overhovedet gemme noget af sit Eje bag Laas og Lukke, og lovede, at han trefold vilde godtgøre det tabte«. Ja, for at sætte den af ham paabudne Ærlighed paa Prøve lod han »i Jylland, sit Riges Hovedland, en stor og tung Guldring lægge frem paa Alfarvej, men uagtet den lokkede lumpne Sjæle og stak onde Folk i Øjnene, holdtes han saa højt i Agt og Ære, at selv det Guld, der laa fremme til Rov for alle, frededes ved hans Ord saa trygt som laa det bag Laas og Lukke«. Og den middelalderlige Ryd-Aarvog gaar endnu videre og beretter, at »Frode lod gøre tre store Ringe af Guld og lod een hænge ved Ejderen og een paa Skanør og een ved Vordingborg midt paa Alfarvej, men ingen vovede at tage dem, hverken Dag eller Nat«.

Men ellers har Tiderne altid været saa onde, at man bestandig maatte udpønske nye Maader til at bevare sit rørlige Gods.

Som det sikreste Gemme har man fra de ældste Dage og op til den nyeste Nutid anset selve Jorden, og i *Lignelsen om de betroede Talenter* har dette faaet sit mest almen-kendte Udtryk. Den første Tjener fik fem, den anden fik to Talenter og begge gik hen og købslog og vandt andre fem og to Talenter, men den tredje Tjener fik kun een Talent og han »gik bort og gravede i Jorden og skjulte sin Herres Penge«. Men lang Tid derefter kom disse Tjeneres Herre og holdt Regnskab med dem, og da kom ogsaa han, som havde faaet den ene Talent, frem og sagde: »Herre! jeg kendte dig, at du er en haard Mand, som høster, hvor du ikke saaede, og samler, hvor du ikke spredte; og jeg frygtede og gik hen og skjulte din Talent i Jorden; se, her har du, hvad dit er«. Men hans Herre svarede og sagde: »Du onde og lade Tjener! du vidste, at jeg høster, hvor jeg ikke saaede, og samler, hvor jeg ikke spredte; derfor burde du have overgivet mine Penge til Veksele-erne; og naar jeg kom, da havde jeg faaet mit igen med Rente«.

Tjeneren havde altsaa netop ved at bringe Værdierne i Sikkerhed begaaet den største Fejl mod de økonomiske Love, den begravede Kapital var blevet en død Skat, og i Modsætning til ham bliver de to andre Tjenere rost og belønnet, fordi de havde vidst at gøre de betroede Midler frugtbringende. Men denne golde Anbringelse, som blot gaar ud paa at sikre det, man har, rummer endnu en Fare og det maaske ikke den ringeste. Jo bedre man gemmer sine Værdisager, og hertil hører ikke mindst, at man ikke har nogen Medvider, des større er Muligheden for, at Kostbarhederne kan gaa fuldstændigt tabt. Hvis der nemlig times den, der har skjult Skatten, noget menneskeligt, tager han sin Hemmelighed med sig og kun det blinde Tilfælde kan da bringe de gemte Sager for Dagens Lys igen.

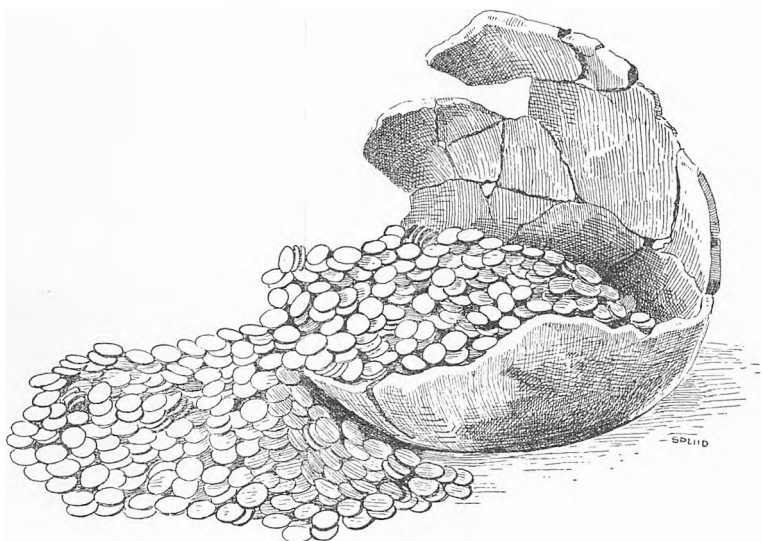
At det virkelig har været almindeligt ogsaa her i Landet at bruge Jorden som Gemmested, viser allerede de middelalderlige Lovbestemmelser om *Danefæ*. De siger klart og tydeligt, at det drejer sig om tilfældige Fund og om Fund i Jorden; det hedder saaledes i *Jydske Lov*: »Hitter nogen Mand Guld eller Sølv i Høje eller efter sin Plov eller paa nogen anden Maade, da skal Kongen have det«, og i *Eriks Sjællandske Lov*, at Guld eller Sølv, som bli-

ver hittet (dvs. fundet tilfældigt) og opgravet af Jorden, det kalder man Danefæ, men Danefæ hører ene Kongen til. Om Danefæ oplyser *Christian den Femtes Lov* videre, at det er Guld og Sølv, som findes enten i Høje eller efter Ploven eller andetsteds, og ingen kender sig ved — det vil sige er herreløst — og det samme siger selve Ordet, Danefæ betyder »De dødes Gods«.

Fund af Ædelmetal, som i sin Tid er blevet gemt i Jorden, men som sidenhen ingen mere kunde hævde Ejendomsretten til, maa altsaa have været en ret almindelig Sag, ellers vilde Loven ikke have taget Sigte paa dette Forhold. Men ogsaa paa anden Maade faar vi en Forestilling om, at det virkelig har drejet sig om en udbredt Skik at betro Jorden sine Kostbarheder. I 1526 skrev *Povl Helgesen* »En kort Undervisning om de ti Guds Bud Ord, alle dem nyttelig, som vil sig kristelig og uden Straf bevise baade mod Gud og Mennesker« og i Forklaringen til det første Bud nævner han blandt de mange Ting, med hvilke man kan synde mod dette, ogsaa »om vi med Læsning og Formanelse (dvs. Manen) opgrave Penninge af Jorden«. Man har altsaa ikke villet lade sig nøje med de tilfældige Fund, men har ogsaa villet hjælpe paa Sagen ved »Trolldom og anden Djævelskunst«, og har nok gjort det i adskillige Tilfælde, siden *Broder Paulus Helie* har fundet Anledning til saa direkte at advare herimod. Og fem Aar senere siger *Christiern Pedersen* i sit Skrift: »Den rette Vej til Himmeriges Rige« omtrent det samme i sin Forklaring til det første Bud; man overtræder det, hvis man »bruger Stykker, Staal, Kors, Krystal, Spejl, Bøger, Ord og særdeles Navne og Læsning til at tage Liggendefæ og Penninge op af Jorden med«. Disse Udtalelser kan derfor kun betyde, at man i Middelalderens Slutning meget vel vidste, at den danske Jord i udstrakt Grad havde været brugt som Gemmested.

Men ganske afgørende er det imidlertid, at vi i vore Samlinger og Museer har en lang Række af *Skattefund*, der i Tidens Løb er dukket frem af Mulden, og hvert Aar bringer nye, som det synes af en uudtømmelig Rigdom. I denne Sammenhæng har de desuden den Interesse, at de ogsaa viser, hvad man gennem de mange Aar tusinder har brugt som Værdimaalere, altsaa hvad man har lagt til Side og sparet.

Allerede i *Stenalderen* har man skjult sine Rigdomme i Jorden. Paa Nordkysten af *Stevns* forekommer der Flint i særlig Mængde og af særlig Godhed, og ved den moderne Udvinning af den til Cementfabrikationen har man fornylig ogsaa fundet Masser af Forarbejder til Stenalderens Redskaber, især Økser. Arkæologerne tolker dette som Vidnesbyrd om, at man i hine fjerne Tider har haft en Slags foreløbige Værksteder herude paa selve Strandbred-

Skattefund fra Vorre med Mønter fra Slutningen af 1200'erne.

den, hvor man gav Raastoffet den første grove Tilhugning og skabte en brugbar Handelsvare. Og at det virkelig har drejet sig om en Udførsel af saadanne »Flint-Barrer« fra de naturlige Findesteder til de flintfattige Egne, viser flere Fund af disse Stykker, fremdraget i betydelig Afstand fra selve Flint-Lejerne. Forklaringen har hidtil været, at disse Fund oprindeligt var henlagt som Ofre til de højere Magter, men *Therkel Mathiassen* har herimod hævdet, at denne Opfattelse næppe gælder for de store Fund af denne Art. Et Sted laa saaledes ikke mindre end 150 af disse Flint-Barrer samlede i tre Dynger med kun nogle faa Meters Afstand og man maa derfor snarere antage, at det her — som i mange andre

lignende Tilfælde — drejer sig om »Vareforraad, hengemt i urolige Tider og saa glemt, indtil Ploven eller Spaden i vore Dage bringer dem frem og derved belyser en Side af Stenalderfolkets Liv, som vi ellers ikke faar meget at vide om«.

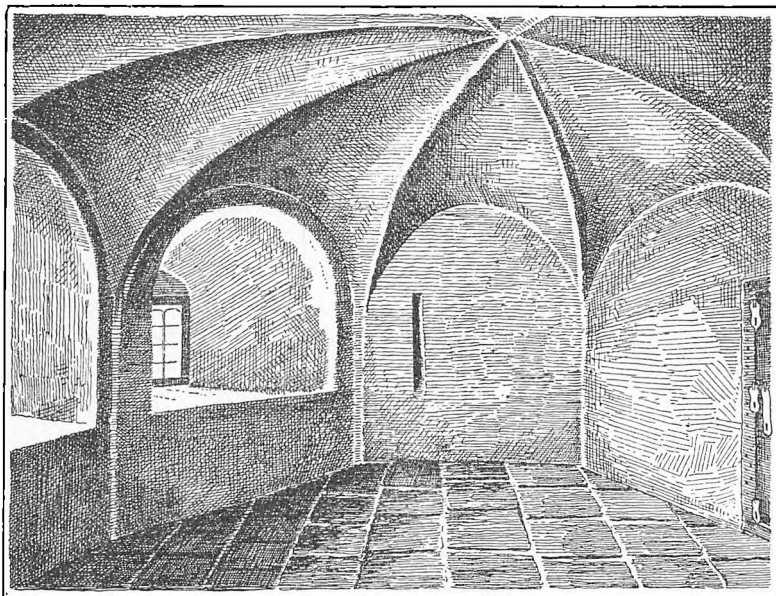
Ogsaa i *Broncealderen* brugte man Jorden som Depot, hvor man gemte sine Kostbarheder og Værdier, ofte under eller ved en stor Sten, men nu var det de fremmede, sydfra indførte Metaller, som dannede Grundlaget for Kulturen og Velstanden.

Det største Fund af Bronze af denne Art er fremdraget ved *Ryegaard* ved Roskilde. Det bestod af 22 Brudstykker af Sværd og Dolke, 6 af Spydspidser, ca. 30 Stumper af Smykkeringe, ca. 50 Dele af Celte, ca. 150 Stykker af Save m. m., for den alt overvejende Del sønderbrudt og sikkert bestemt som Betalingsmidler. Bronzen har utvivlsomt været samlet »af en Handlende i den Tid dette Metal havde en høj Værdi« og er af ham blevet gemt i en »Urne af sortagtigt brændt Ler«, som han saa har nedgravet i Jorden. Ialt vejede denne Bronceskat 9 $\frac{1}{4}$ Pund.

Fra *Jernalderen* foreligger der et særlig interessant Fund. I Tomten til et af Husene paa den store Boplads ved *Ginderup* i Thy fandt man under Lergulvet en Stabel romerske Mønter, 24 af Sølv og een af Guld. Trods deres medtagne Tilstand kunde dog de tyve bestemmes og det viste sig da, at den ældste var præget i Tiden ca. 124—103 før Kristus, den yngste i Aaret 74 efter Kristus, medens Guldmønten var fra Kejser Neros senere Tid. Hovedparten var fra Republikkens Dage og Resten fra den ældre Kejsertid, hvad der stemmer godt med Efterretningen om, at Germanerne foretrak de gamle og gode Mønter fremfor de yngre og ringere. Oldtidens Thybo har altsaa nok vidst, hvad han anlagde sin Formue i. Skattefundets romerske Mønter er de ældste, som er fremdraget i Norden, og de maa være nedlagt i Ginderup-Huset i hvert Fald efter Aar 74 (den yngste Mønts Prægnings-Aar) og sikkert ikke senere end Begyndelsen af det 2. Aarhundrede efter Kristus. Ingen af Mønterne havde været omdannet til Smykker og de maa derfor tænkes at være kommet her til Landet ved fredelig Handel med Romerriget som Betaling for Rav, Pelsværk og Slaver.

Om *Vikingetidens* mange og store Sølvfund ogsaa er blevet sam-

let paa saa fredelig Vis, er nok en anden Sag; en Del skyldes dog vel nok ogsaa Handelsforbindelser, men andet er sikkert Bytte fra Danernes dristige Togter. De nedgravede Skatte fra denne Tid kan ogsaa tolkes paa to Maader; de kan være skjult i Jorden, fordi man troede, at man derved sikrede sig Nydelsen af disse Rigdomme i Valhal, men de kan ogsaa blot være nedlagt for at gemmes paa et sikkert Sted, ligesom man havde gjort tidligere.

Christian den Fjerdes Møntkælder paa Frederiksborg Slot. Spart 42

Det største Fund af denne Art er blevet gjort ved *Terslev*, mellem Ringsted og Køge, og bestaar af Skaale, Halsringe, Armringe, Hængesmykker, Sølvbarrer, Brudsølv — dvs. ituhugget Sølv, som har været anvendt som Betalingsmidler — samt en betydelig Mængde Mønter, især arabiske. Ialt vejer Sølvskatten 6,5 kg og heraf udgør Brudsølvet de 1,5 kg, medens Mønterne tilsammen er næsten 2 kg. Fundet blev fremdraget paa en Meters Dybde og har sikkert oprindeligt, da det blev nedlagt omkring Aar 950, været anbragt i et Træskrin, en Pung eller lignende.

De fleste af Mønterne er fremmede, med saa berømte Navne som Alfred the Great og Harun-al-Raschid mellem Møntherrerne, men Fundet bragte ogsaa Prøver paa de tidligste Udmøntninger i Norden, fra Hedeby, ca. 870—900. Og fra nu af blev det mere og mere almindeligt, at man — gennem Middelalderen og den følgende Tid — samlede sin Formue i gangbar Mønt.

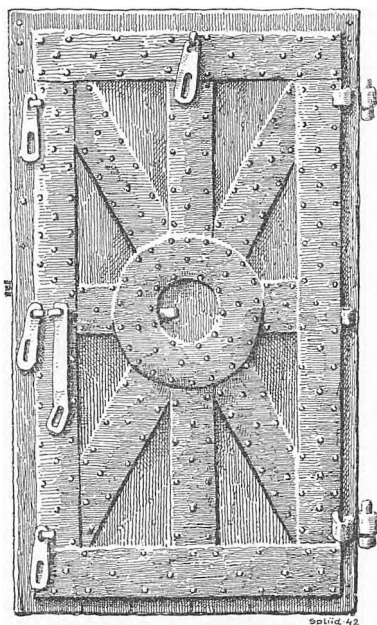
Som Eksempel paa et *middelalderligt Møntfund* kan nævnes det, der i Sommeren 1930 blev gjort i den lille Landsby *Vorre*, et Par Mil nordøst for Aarhus og ikke ret langt fra Kalø Vig. Ved et tilfældigt Jordarbejde stødte man paa en Lerpotte, som desværre gik i flere Stykker, før man rigtig var blevet klar over, hvad den indeholdt. Tillige gik vistnok en Del af Mønterne tabt, men i hvert Fald 5739 Stykker blev bevaret, tilsammen vejende 5,5 kg. Det var imidlertid langt fra Sølv altsammen. Størsteparten er af rent Kobber og skønt de bærer Stempler som Erik Klippings og Erik Menveds Udmøntninger, er der ikke Tvivl om, at de er rene Falskmøntnerier, udgaaede fra de Fredløses Værksted paa Hjelm. »Skatten« er sikkert nedlagt i 1290'erne af Frygt for Kongemorderne, som jo netop havde deres Tilhold ikke ret langt fra det Sted, hvor Mønterne blev gemt.

Gennem de følgende Tider vedblev man med at nedgrave sine Værdisager, naar Fjenden truede Landet, og endnu saa sent som fra 1864 har man gjort Fund af saadanne hengemte Sparepenge. Saaledes opdagede man, ogsaa i 1930, under Rydningen af en nedbrændt Gaard i *Oksbøl* paa Als, at der under det gamle Karlekammer var skjult en Pengesum paa 127 Sølvmønter, den ældste fra 1788, den yngste fra 1856, men hvem, der har gemt dem, er det ikke lykkedes at udfinde.

Ellers stammer Hovedparten af den nyere Tids Skattefund fra Kejserkrigen og Svenskekrigen, og navnlig i Jylland nedgravede man sine Kostbarheder. Ikke altid havde man dog Held til at redde sin Ejendom paa den Maade — det hedder saaledes, at »det Gods, Knud Sørensen havde nedkastet i den Kilde og Brønd i Gaarden, han paaboede, blev altsammen af Krigsfolk optaget« og at »nogle Krigsfolk optog fire Kister med Gods udi, som Marine Mikkels havde ladet nedgrave i Jorden«. Noget over 60 Sølvfund

og henved 100 Møntfund er imidlertid blevet fremdraget i senere Tider og indtegner man Findestederne paa et Kort, viser de sig at følge de fremmede Hæres Marchruter. Ved Hjælp af de indgrave-rede Navne paa Sølvtøjet kan man ofte bestemme, hvem det har tilhørt, og ad anden Vej faa at vide, hvilken Skæbne Ejerne led.

Som en sidste Udløber af den ældgamle Skik at betro Jorden sine Værdier kan man endelig anse de moderne Pengeinstitutters

Dør til Christian den Fjerdes Møntkælder.

Boks-Anlæg. Saa stor end Afstanden synes at være fra den primitive Nedgravning paa den aabne Mark til de store Bankbygningers underjordiske Sikkerheds-Rum med al deres Komfort og sindrige Indretninger, repræsenterer de to Former for Opbevaring af Kostbarheder dog alligevel Yderpunkterne af den samme Udviklingslinje. Det afgørende Princip for dem begge er nemlig, at Gemmestedet ligger under Jorden og dermed er beskyttet af den, og at de Værdier, som anbringes her, er unddraget den almindelige Omsætning, er blevet passive.

Det ældste Anlæg af denne Art herhjemme turde være det Skatkammer, som *Christian den Fjerde* lod indrette paa *Frederiksborg Slot*. I det nordvestre Hjørnetaarn («Mønttaarnet») ved Kongefløjen findes i Kælderen et hvælvet Rum, forsvarligt lukket med to svære, jernbeslaaede Egetræsdøre, og her havde Kongen sine Pengekister opstillet. Men der har nok ogsaa ligget Dynger af løse Penge paa selve Gulvet, thi fra sit Taarnkammer ovenover i Andet Stokværk kunde *Christian den Fjerde* lade Mønterne trille direkte ned gennem en Slidske i selve Muren. I Kongens Kammer var Slidsken skjult under en Flise, som kunde løftes op af Gulvet, naar Pengene skulde gemmes hen, og at det er betydelige Beløb, som er gaaet denne Vej, kan man se deraf, at Egebrædtet i Bunden af Slidsken er slidt helt glat. Godt beskyttet af Slotssøen og Taarnets svære Murværk kunde der her i al Hemmelighed samles en vældig Kapital, skjult i denne kæmpemæssige Sparebøsse.

Med den videre Udvikling af den Idé, som *Christian den Fjerde* her saa opfindsomt havde sat i Gang, skulde man mene, at man i Nutidens Boks-Anlæg havde naaet den højeste Sikkerhed, Teknikken kunde skabe, men de allernyeste Erfaringer har alligevel vakt nogen Tvivl herom. Mod de enorme Sprængvirkninger, Luftbomberne har faaet, synes intet Bygværk at kunne holde Stand i det lange Løb, og man har derfor i visse Tilfælde valgt en helt ny — og ældgammel — Opbevaringsmaade. Den kan ikke bruges til Sikring af alle Slags Værdier, men kun hvor disse bestaar i Dokumenter, f. Eks. et Forsikringssselskabs Policer, en Virksomheds Arbejdstegninger o. s. v. Og Fremgangsmaaden er da den simple, at man fotograferer hele Materialet paa Filmsspøler, som man derefter emballerer først i parafinlukkede Hylstre, derpaa omgiver med en Zinkkasse, der lægges i en sammensvejset Beholder af Panserstaal, og endelig indstøber denne i en Cementblok, for til Slut at lade den grave saa dybt ned, at intet Bombenedslag kan naa den.

Fra Stenalderen til 1942 har Jorden selv altsaa været det sikreste Gemmested, men Værdierne har unægtelig skiftet i de mange Aar — fra Flint til Film.

PAA KISTEBUNDEN

DEN ÆRVÆRDIGE SKIK at gemme sine Kostbarheder i Jordens Skød er utvivlsomt i de alt overvejende Tilfælde blevet brugt i Ufredstider, naar man i ganske særlig Grad vilde sikre sig Bevarelsen af sin Ejendom. Men til daglig Brug har den naturligvis været altfor ubekvem og man har derfor ogsaa meget tidligt maattet indrette sig paa anden Maade.

Det ældste Gemme-Møbel er *Kisten*. Det er en velkendt Sag, at man indenfor Broncealderen brugte at jordfæste de Døde i store Kister, dannede af kløvede og udhulede Egestammer, og selvom man formodentlig aldrig vil kunne afgøre, om disse Kister udelukkende er lavet til Gravbrug eller om de fra første Færd har været anvendt i Dagliglivet og derefter i paakommende Tilfælde er blevet benyttet ved Jordefærd, tør man dog under alle Omstændigheder slutte, at man i hin fjerne forhistoriske Tid meget vel kan have haft lignende, men maaske noget mindre, Brugs-Kister. Den oprindeligste Form for en Kiste maa nemlig have været som disse tildannede Træstamme-Kister; de bestaar af de to Dele, som paa ethvert Trin af Kistens Udvikling netop karakteriserer dette Møbel: den egentligt Kiste og Laaget. Men hertil kommer, at disse primitive Bul-Kister, der er konstrueret som to sammenlagte Trug, ganske svarer til de Oplysninger, vi ad sproglig Vej faar om Kisternes Herkomst. Den gamle Betegnelse for en Kiste — paa Engelsk trunk, paa Tysk Truhe, paa Dansk bevaret (om en Del af Kisten) i Ordet Trug — betyder nemlig en Genstand dannet af en Træstamme.

I Modsætning hertil er selve Ordet Kiste laant, men i tidlig Tid, fra Latin, sikkert sammen med netop den Form for dette Møbel,

som man efter klassisk-antikke Forbilleder dannede af Planker eller Brædder og sammenholdt med Vinkelbaand og Hængsler. Vi kender den Slags Kasse-Kister fra Vikingetids-Fund herhjemme, hvor de vel hyppigst forekommer anvendt til Gravfæstelse, men hvor de dog ogsaa — at dømme efter Beskrivelsen af et gammelt Fund i *Jellinge-Højens* Gravkammer — kan tolkes som Forraads-kister. Helt sikre er i denne Henseende de to Kister fra en lidt ældre Tid, som blev fremdraget i *Oseberg-Skibet* og af hvilke navnlig den ene var velbevaret; den var kun godt en Meter lang, havde tætte Jernbeslag og Laasetøj, og indeholdt Husgeraad af Træ og Jern. Den anden var derimod plyndret i gammel Tid og havde maaske rummet Værdisager. At Kisterne nemlig ogsaa blev brugt hertil, vidner den danske Oldtidstradition om; *Bjarkemaalet* fortæller saaledes om *Kong Rørik*, at han gemte sit Guld i Kister, og *Kong Frode Fredegods* Lov forbød, at nogen af Hirten lagde sit Gods i lukket Ørk (Kiste).

Vore gamle *Landskabslove* fra Middelalderen viser ogsaa, at Kisterne har været i snart sagt hver Mands Eje, men tillige at det ofte var Kvinderne, der — som det allerede var Skik i Oldtiden — havde Nøglerne til dem. Ogsaa de middelalderlige *Testamenter* nævner Kister baade i Kirkerne, hvor det kostbare Messerede blev opbevaret, og i Hjemmene, hvor man brugte dem til at lægge Tøjer og Klæder i. *Folkevisen* fortæller det samme, naar Hustruen siger:

Jeg førte i Eders Bure
 vel otte Kister fulde,
 de to var fulde af Zobel og Maar,
 de to var fulde af Dyrehorn,
 de to var fulde af hviden Sølv,
 de to var fulde af røden Guld.

Og i Kalkmalerier fra Middelalderens Slutning forekommer flere Gange den moraliserende Fremstilling af Den fattige og den rige Mands Bøn, hvor Pengekisten spiller en fremtrædende Rolle. Saaledes ser man paa en af Hvælvingerne i *Keldby Kirke* paa Mønden to Mænd knælende foran den Korsfæstede, begge med Rosen-

kranse i Hænderne og tilsyneladende lige fordybede i from Bøn. Men Kunstneren har ved indtegnede Linjer angivet, hvor deres Tanker i Virkeligheden er henne. Fra den fattige Mand fører Linjerne til Kristi Saar i Hænder og Fødder og Sidevunden, men fra den rige Mands Mund gaar Linjerne til denne Verdens Goder:

Kalkmaleri i Vraa Kirke med Pengekiste fra o. 1500.

hans Klæder, som er ophængt over en Stang, hans Pengekiste, hans Øltønde, hans Hest, og hans Madgryde, som hænger i Kedelkrogen over den blussende Ild, medens en Terne staar ved Siden af med Ildvifte og Slev, i Færd med at smage Maden til.

Endnu tydeligere taler et Kalkmaleri i *Vraa Kirke* i Vendsyssel. Her ligger Husbonden paa sin Dødsseng, med den indviiede Kærte i sin Haand, men det er ikke Hustruen, som støtter den døendes kraftløse Haanded; snarest er det en barmhjertig Terne, thi uanfægtet af, at en Engel med draget Sværd og en Djævel med grimme

Fjæs, med Hestehov og Kløer, kæmper om den dødes nøgne Sjæl, trøster den unge Enke sig med sin Boler. De sidder tæt omslyngede, Mund ved Mund, og stikker begge to Haanden ned i den fyldte Pengekiste, som bugner af løse Mønter og svulmende Pengeposer. En Terne skænker op for dem af en Kande og ydermere — fortæller Skriftbaandet foroven — trøster de sig over den gamle Mands Bortgang ved at sige til hinanden:

Vordh thet ey adh han er døth
men vi hawe thet guld sa rødth

(Agt det ej, at han er død,
thi vi have det Guld saa rød).

At Kister stadig brugtes som Gemmested for allehaande Værdier og ikke mindst rede Penge, fortæller *Christian den Fjerde* en lang Historie om i en af sine Stilebøger. Som tolvaarig Prins lærte han at skrive latinsk Stil og vistnok i December 1589 valgte han som Emne en tragisk Hændelse, han aabenbart lige havde hørt om.

To Landstrygere, »af dem som i denne Tid meget plager Folk paa Landet i Skaane«, havde — saaledes beretter han — en Bededag indfundet sig hos en Bonde og var fulgt med ham til Kirke. Paa Vejen hertil var den ene under et eller andet Paaskud vendt om og var gaaet tilbage til Gaarden, hvor han tvang Bondekonen til at aabne en Kiste, men da han vilde søge i den efter Pengene, som var gemt dèr, greb Konen en Økse og huggede ham i Hovedet, saa at han døde paa Stedet. Hun sendte straks sin Søn afsted til Kirken for at fortælle Faderen, hvad der var sket, men den anden Røver havde mødt Drengen undervejs og tvunget ham til at følge med tilbage. Konen vilde imidlertid ikke lukke ham ind i Huset, skønt han truede med at dræbe hendes Søn, hvis hun ikke gjorde som han forlangte, og han truede ikke blot, men myrdede virkelig Drengen efter at han først havde hugget begge hans Hænder af. Men da Morderen derpaa forsøgte at trænge ind i Huset ved at krybe gennem et Tagvindu, fik Konen fat i en Bøsse og skød ham ihjel. —

Senere hen, da *Christian den Fjerde* blev Konge, viser en helt anden Ting, at han ogsaa regnede med Betydningen af Sparsommelighed og derfor vilde give sit Folk et særligt Middel til at øve den. Efter fremmed Forbillede lod han nemlig udmønte en egen Slags Dalere, de saakaldte *Breddalere*, som var større end de almindelige og som ikke skulde bruges som gangbar Mønt. Meningen med dem var utvivlsomt, at Folk skulde gemme dem paa Kistebunden som en Reserve af Ædelmetal, der i paakommende Tilfælde kunde stilles til Raadighed for Kronen og Riget som Laan.

Christian den Fjerdes Breddaler. (Meno Haas sculp.)

Disse store Sølvdalere skulde altsaa være unddraget den almindelige Omsætning og kan paa en vis Maade siges at være vore første Sparemærker eller, om man vil, Spareobligationer. De blev imidlertid kun udmøntede i en ganske kort Tid og udgik fra *Hans Flemmings* Møntsmedje i *Helsingør* 1607—1610.

Med Renaissance fik Kisterne deres rigeste Udformning med overdaadige Skæringer navnlig paa Adelens Brudekister, men ogsaa de velstaaende Borgere og Bønder satte Snedkerne i Arbejde og lod dem forsyne deres Værker med Navne og Aarstal og Fyndsprog som disse: »Marren Sørensdatte er mit Nafen, Gud unde mig af Kisten Gafen« og »Falder Eder Rigdom til, saa henger icke Eders Hierte derpaa. Maren Jensdatte 1632«.

Men fra omkring 1700 gik Kisterne mere og mere af Brug blandt de højere Stænder og kun i Bondestanden vedblev de endnu en rum Tid at være det vigtigste Gemmemøbel. Ogsaa her er deres Saga nu ude — de Tider er forbi, da man havde »Kisteklæder«, som varede Ens Levetid og som ved deres svære hjemmelavede Stoffer krævede megen Plads — og nu minder kun den gamle Talemaade, at have noget paa Kistebunden, om, at de engang har været Gemmested for megen Velstand.

Til Opbevaring af Værdisager, som ikke fyldte saa meget, har man fra meget gammel Tid brugt *Æsker* af forskellig Art og Materiale, men som Navnet siger, er de oprindeligt lavet af Asketræ og det er sikkert ogsaa derfor, de fra første Færd har været runde eller ovale, en Form der er bevaret i Almuekulturens forskellige Træ-Æsker. Fra Broncealderens Gravkister kendes adskillige Smaa-Æsker af Spaan eller Bark — en enkelt er bevisligt lavet af Ask — og heri laa den Dødes Kostbarheder: Synaale og Sygrejer, Toiletrejskaber, Paaklædningsgenstande og særligt værdifulde Ting som Amuletter og Tryllemidler. Men ogsaa smaa *Læder-Tasker* eller *Punge*, som har været baaret i en Snor ved Livbæltet, kendes fra denne tidlige Tid.

Derimod synes de firkantede *Skrin* eller Smaakister at være af en væsentlig senere og fremmed Oprindelse — Ordet er i hvert Fald laant fra Latin — og det er navnlig denne Form, som sidenhen blev brugt blandt de højere Stænder til at gemme Penge i. Paa Landet klarede man sig paa en anden og enklere Maade. Her gemte man i ældre Tider ofte sine Penge i Sengehalmen — ligesom man nu om Dage putter Tegnebogen under Hovedpuden —, hvis man da ikke brugte at lægge dem i *Strømpeskæftet*.

Paa en Gaard i *Viuuf* ved Kolding gik det Sagn, at Ejeren under Svenskekrigen, lige inden han døde, havde mumlet: tre Skridt fra den store Pil — men han havde ikke faaet sagt Slutningen af det, han vilde, og skønt man flere Gange havde prøvet paa at finde Skatten, havde man ikke haft Heldet med sig. Ved et Tilfælde dukkede den imidlertid op to Hundrede Aar efter og det viste sig da, at den gamle Smed havde været en forsigtig Mand, ikke blot havde han nedgravet sine Sølvpenge og Sølvsager, men han havde

ogsaa haft dem indsvøbt i et uldent Stykke, som sikkert har været det Hoseskaft, han til daglig gemte dem i.

Paa de samme velhavende Egne hed det senere i Christian den Syvendes Tid, at de paa mange Steder havde dygtigt med Penge — hele Stumphoser fulde — og andetstedsfra i Jylland har man lignende Efterretninger. *Mikkel Skrædder* havde, fortælles der, »ingen Pengepung og sjælden Lommer i hans Bukser, derimod havde han et godt stærkt Hoseskaft, som var bundet fast i den ene Ende med en god Strikke, saa puttede han Hoseskaftet med Pengene i Toppen af hans store røde Lue«. Og om en gammel gerrig Lærer i *Ramten* ved Grenaa hedder det, at skønt Embedet var meget lille og usselt, skrabede han dog mange Penge sammen. Han forvarede dem i Strømpeskafter under sin Seng og da han var død, fandt man dør mange Hundrede Dalere i ene Fireskillinger og Toskillinger. Men naar det videre siges, at »han af Klogskabs-Hensyn ikke satte dem i Sparekassen eller slige Indretninger«, behøver det ikke megen Imødegaaelse, enhver véd nu, at han netop bar sig taabeligt ad ved ikke at gøre sine Penge frugtbringende og sikre dem mod Tyvehaand.

Den gamle Skik: at gemme sine Penge paa Kistebunden eller i Strømpeskافتet lever derfor i vore Dage kun i Mundheldet som Udtryk for en uforstandig Sparsommelighed.

OFFERSTOK OG KIRKEBLOK

KIRKEN HAR IKKE »Guld og Sølv til at gemme«, — siger *Povl Helgesen* i et Stridsskrift fra 1530 — »men til at uddele, fattige Mennesker til Hjælp og Trøst, til at løse fattige og uskyldige Fanger med. Kirken har ingen bedre og tryggere Kister og Kontor (dvs. Skabe) end arme Menneskers tomme og hungrige Buge; hvad dør indlægges, er vel forvaret og det tager hverken Fadebur eller Landsknægte ejheller giftige Arvinger, der aldrig mættes«. Og han hævder hermed Kirkens gamle Lære og Leveregel, at man viser sin Tro af sine Gerninger, og det har lige fra den apostoliske Tid fornemmeligt været Omsorg for de Syge og Hjælp til de Fattige. Paa to Maader kunde man opfylde denne sin Kristenpligt overfor sin arme Næste. Man kunde selv række ham sin Gave, naar han kom for Ens Dør med Tiggerposen paa Ryggen, men man kunde ogsaa lade Kirken være Formidleren. I det første Tilfælde var det nok gerne Fødevarer og Klæder, man skænkede bort, i det andet derimod snarest Penge, eller sagt lidt anderledes, den direkte Hjælp var fortrinsvis knyttet til Hverdagen, den indirekte til Helligdagen, naar man søgte Guds Hus eller naar man Sct. Hans Aften søgte Lægedom ved en undergørende Kilde.

Spredt ud over det ganske Land laa der i Middelalderen mere end seks Hundrede *Helligkilder*, som vel for de flestes vedkommende kun har haft en snæver stedlig Søgning, men som sikkert alle, hvad enten de var mere eller mindre kendte, har haft en *Offerstok* staaende ved Siden af. Fra gammel Tid havde man bragt Ofre af forskellig Art til selve Kilden ved at kaste dem ned i Vældet, men allerede i Katolicismens Dage maa man ogsaa have

ydet sine Taknemligheds-Gaver paa anden Maade. Ved de berømte Kilder som *Sct. Søren's Kilderne ved Holmstrup*, ved *Kip-*

Sct. Laurentius uddeler Gaver til de Fattige.
Sengotisk Kalkmaleri i Draaby Kirke (Akvarel af J. Kornerup).

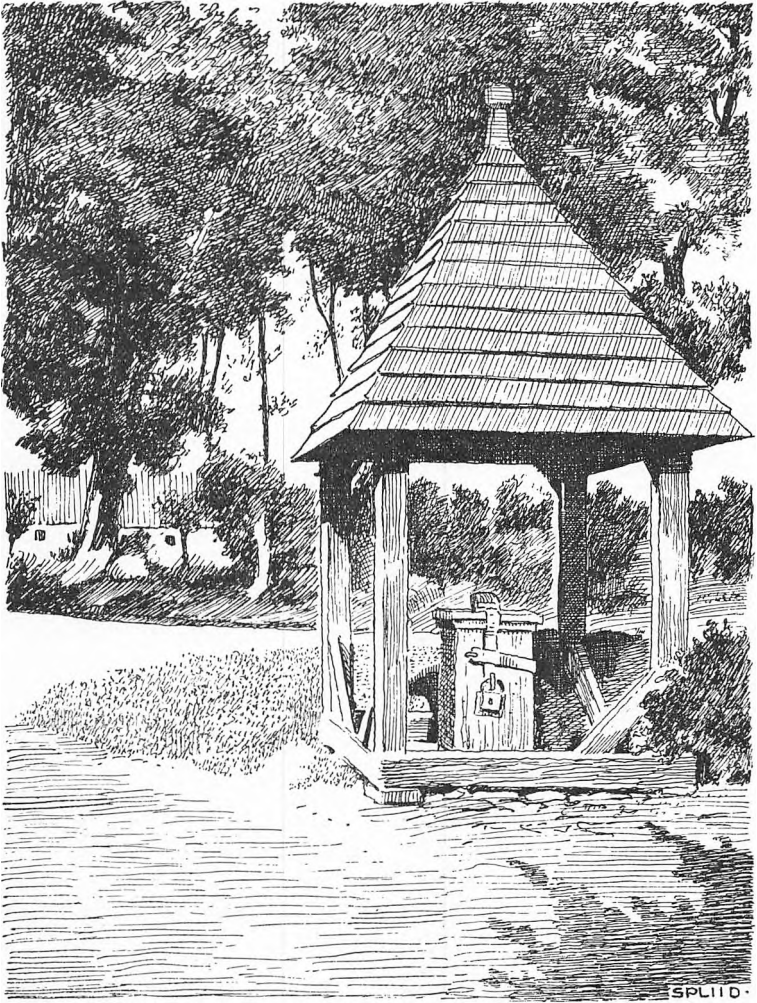
pinge og ved *Ry*, *Hellig Kors Kilde ved Boeslunde*, *Helene Kilde ved Tisvilde* maa der have været Offerstokke til at modtage de meget betydelige Indkomster, som har gjort det muligt, at netop disse Valfarts-Kirker er blevet saa anselige Bygningsværker.

Der er vistnok ikke bevaret nogen middelalderlig Offerstok, men de omtales flere Gange i *Dronning Christines Hofholdnings-Regnskaber* og her nævnes desuden ogsaa andre Pengeblokke, som har staaet langs med Alfارvej. I Foraaret 1505 var Dronningen baade ved Vor Frue Kilde i Karup og ved Sct. Søren i Ry og lagde 2 Mark i *Blokken i Karup* og 2 i *Blokken i Ry*, og det foregaaende Aar betænkte hun paa sin Pilgrimsrejse til Nordtyskland Sct. Anne Stok (mellem Perleberg og Neustadt) og Sct. Georgii Stok for Gottorp. Og da de paa Tilbageturen var kommet vel over Lille Bælt, lagde hun — sikkert som Tak for god Overfart — 4 Skilling i *Hellig Kors Blok* uden for Middelfart. Heller ikke Sejladsen over Store Bælt var ufarlig, thi en Sommerdag nogle Aar senere, da de skulde sejle ud fra Korsør, kom Dronningen i Tanke om, just som hun var ved at gaa ombord nede ved Færgbroen, at de Vejfarendes særlige Beskytterinde Sct. Gertrud burde have en Gave og hun lod derfor sin Kansler Hans Reff lægge 4 Skilling i *Sct. Gertruds Bøsse*.

Rundt om i Riget har Offerblokke ved Helligkilder og Veje og Færgsteder manet Middelalderens Mennesker til at række de Fattige en hjælpende Haand og efter Reformationen vedblev de at øve den samme Gerning. — Paa den gamle Købmandsgaard i *Holbæk*, som nu indgaar i Byens Museum, hænger saaledes endnu en gammel jernbeslaaet Fattigbøsse, som oprindeligt havde sin Plads ud mod Havnegade paa Vejen ned til Skibbroen. Den er, siger *Albert Thomsen*, »vistnok den sidste i sin Art her i Landet. Skipperne og andre søfarende, der lykkeligt var naaet i Havn i Holbæk efter en stormfuld Rejse, ofrede et Par Mark i Bøssen som Tak for Himlens naadige Beskærmelse af Skib og Mandskab«.

Besøgene ved de hellige Kilder hørte heller ikke op ved Troskiftet og i mange Tilfælde saa' man en Fordel i at bevare Kildeblokkene, fordi de gav gode Indtægter.

Ved *Helene Kilde* omtales saaledes i 1617, at »den papistiske Afgudsdyrkelse her Sct. Hans Nat« skulde ophøre, men at »al den Kraft, som findes dér i Vandet, skal tillægges Gud, saa at Han takkes alene derfor baade med Almisse til de Fattige i *Blokken i Tisvilde* og i alle andre Maader«, og selv fra de højeste Kredse

Sanct Helene Kildes Blok i Tisvilde By.

søgte man hertil. I 1638 lod Christian den Fjerde opføre et Bindingsværkshus »til at være udi, naar man vil bruge samme Kilde« og Aaret efter antegnede han i sin Kalender paa Sct. Hans Dag: »Brugte jeg det Vand af Sct. Lenes Kilde. Gav jeg de Fattige 150 Daler«. Og som bekendt findes Blokken endnu og bærer en Indskrift fra Begyndelsen af 1700'erne, forfattet af Digterpræsten *Jørgen Friis* i det nærliggende Helsingø:

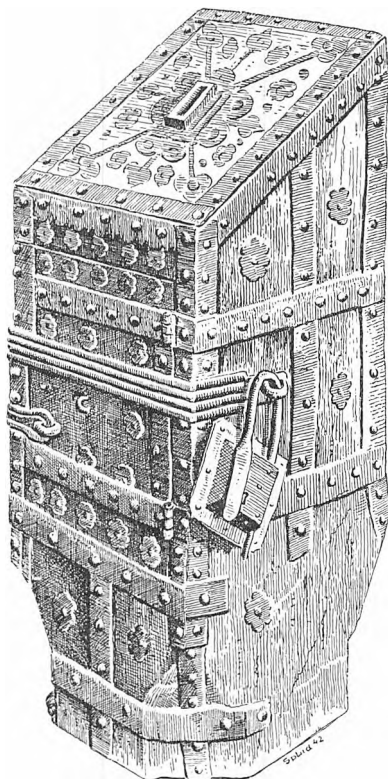
Dit Hierte glemme ei at give Herren Ære,
Og hvad din Haand formaaer til dette Sted at bære,
Af hvad Værdie det er i Guld, i Sølv, i Penge
Deraf faaer Kirken sit og Resten de som trænge.

Ja, i den Grad hørte en Kildeblok med til en Valfarts-Kildes rette Udstyr, at man selv ved *Kirsten Pils Kilde* i Dyrehaven, som man først for Alvor begyndte at bruge omkring 1730, saa sent som i 1754 lod opsætte en Blok til »at indsamle, hvad Guds Børn, som ved Sct. Hansdags Tid besøgte Kilden, vilde lægge deri til de Fattige«, og endnu modtager Blokken her Bakkegæsternes Skærv til Lyngby-Gentofte Hospital. —

Men den største Hjælp til de Fattige blev dog naturligvis ikke samlet paa denne Maade, men ved de Blokke, som fra gammel Tid fandtes og endnu findes i vore Kirker. Allerede fra Slutningen af Middelalderen kendes der nogle *Kirkeblokke*, men det overvejende Tal stammer dog fra Tiden efter Reformationen, og i sin Visitatsbog, fra 1540'erne, giver *Peder Palladius* fyldig Besked om Brugen af og Hensigten med dem.

Naar Biskoppen havde samlet Sognemenigheden om sig, formandede han den til ogsaa at tænke paa Sognets Fattige. »Hvorfor«, spurgte han, »staar Fattigfolks Blok hist nede ved Kirkedøren i hver Mands Aasyn og Vej, at ingen kan gaa ind, uden at han støder sig paa den og ser den straks dør for sine Øjne? Derfor, min Ven, at naar dit Legem og Sjæl er adskilte og du kommer for Dom og skal gøre Regnskab, at du da ikke skal skyde paa og aarsage dig og sige, at du har ikke set den arme Lazarus ligge for dine Øjne. Saa tydelig som du ser deres Blok dør inden den Kirkedør, da tænk paa, at her er fattige Folk i Sognet, som har din Almisser behov:

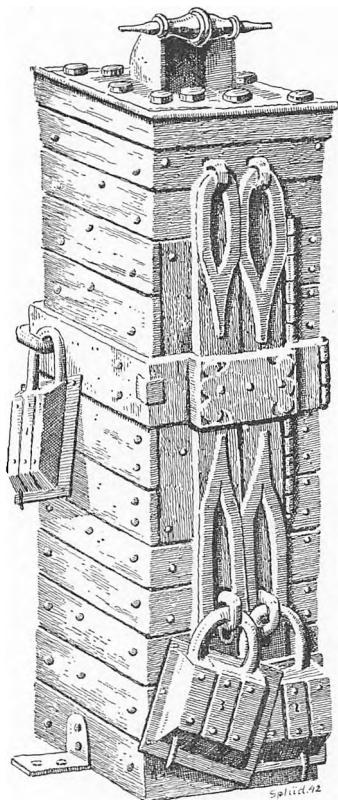
fattige Hus-Arme, fattige Gadehus-Mænd og -Kvinder, som har hverken at bide eller at brænde; fattige pokkede Mennesker; værkbudne, gamle, udlevede Folk, der Arme og Ben vil ikke staa med dem, Ryggen værker paa dem; de kan nu ikke længer pløje, saa

Sentmiddelalderlig Kirkeblok i Sigersted Kirke ved Ringsted.

eller høste; de har gjort deres bedste. Saadanne Folk, naar du ser en af dem, da siger du: »O Herre Gud, hvor har jeg set ham glad paa Gildesbænken i fordum Dage! Thi jeg kendte ham den Tid, han løftede fuldlettelig paa Skaalen; se, hvilken Maade han ligger i; se, hvor skrider han ud paa den Kæp! Dør maa vi se os i Spejl; aldrig kan vi vide, hvad os kan tilkomme, inden vi dør af Ver-

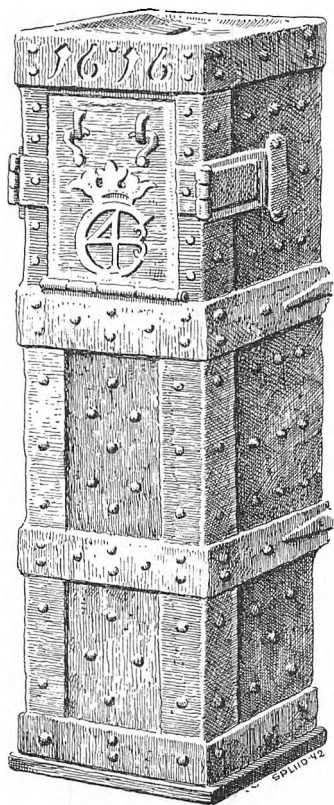
den«. Desligeste fattige Enker, fattige Barselkvinder, fattige Piger, som har længe og vel tjent, er nu mandvoksne og kan dog ikke komme til et skamløst Brød for deres Fattigdoms Skyld, ja fattige faderløse og moderløse Børn og andre saadanne, som Gud har

Kirkeblok i Vor Frelsers Kirke, København.

skikket Eder her i Sognet til en daglig Spejle-Bog, dem finder I vel, naar I leder efter dem. Dèr staar deres Blok inden Døren. Og de to Mænd, der er udkaarne til Fattigfolks Forstandere og skal have hver sin Laas og Nøgle til Blokken, de skal være saa flittige paa de Fattiges Vegne, som Kirkeværgerne bør være det paa Kir-kens Vegne«.

Men naar Folk undskyldte sig med, at der nu efter Reformatio-
nen var mange, som led større Fattigdom end de gjorde for nogle
Aar siden, og gav den nye Lære Skylden herfor, gik Palladius
stærkt og harmfuldt i Rette med dem: »Gode kristne Folk skal

Kirkeblok fra 1616 i Frederiksborg Slotskirke.

vide, at det salige Guds Ord, som nu prædikens rent og klart i Dan-
marks Rige, er ikke Aarsag hverken til Folkets Ondskab og ejhel-
ler til deres Armod og Usselhed. Men dette er Sagen, at de ikke vil
lyde Ordet eller give det Magt og heller ikke handle med deres
Næste og de Fattige, som de bør gøre. De vil ikke stoppe deres
Fingre til Fattigfolks Blok, naar de kommer ind ad Kirkedøren,

som de gjorde før til Saltekar og til Stænkesten« (det vil sige Karrene med viet Salt og Vievand, som fandtes i den katolske Tid).

Og i en senere »Traktat om de Stykker, hvormed Guds Ord kan forfremmes og ved Magt holdes« indskærper han paany, at der i hver Kirke skulde være to Blokke, »den ene, Kirkens, oppe ved Alteret, den anden, fattige Folks, ved Kirkedøren, hver med to Laase for sig, til Kirkens og fattige Folks Penge«.

Som selve Ordene siger, var Offerstokke og Kirkeblokke udhugne af svære Tømmerstokke eller Egeblokke, i Oversiden forsynede med en Pengeslidse og rundtom tæt beslaaede med Jernbaand, som bar de tunge Hængelaase. Nogle Gange hjalp man sig paa en mærkværdig grov Maade, idet man simpelthen omdannede de gamle Monstranshuse til Kirkeblokke, saa at man lod det Gemme, der engang havde indesluttet Sakramentet — Troens Allerhelligste —, blive brugt til det mest verdslige af alt: Pengene.

Undertiden blev Kirkeblokkens Tale gjort endnu mere indtrængende ved Billeder og Indskrifter, som direkte henvendte sig til Beskueren med formanende Ord. Over Pengeblokken i *Næstved Sct. Peders Kirke* hænger der et Maleri fra 1633 med Fremstilling af Kirken selv og af en nøgen Fattig, der sidder paa den bare Jord med sin Tiggerskaal i Haanden, og skulde der være nogen, som ikke forstod dette Billedsprog — Blokken samlede altsaa baade til Kirkebygningens Vedligeholdelse og Fattigfolks Understøttelse — fortalte to Vers ham Meningen:

Kirckensz Bygning du tencke paa,
thi du faar intet med dig her fraa.
En erlig Ihukommelse det dig er,
huis du giffuer Kircken til Guds Ehr.

Di fattige hielp i deris Nød,
saa velsigner Gud dit daglig Brød;
ti aldrig haffuer ieg set den forlatt,
som frøgter Gud oc gjører gott.

Og i *Roskildes Domkirkes* Museum findes der et Par store Male-

rier fra omkring 1700, som har hørt til to nu forsvundne Kirkeblokke; det ene forestiller Lazarus, liggende i al sin Elendighed blandt Hundene, der slikker hans Saar; det andet viser tre hinkende og kravlende Vanføre; og Versene hertil lyder saaledes:

Kommer hid I som omvanker
oc vor Tempels Skiønhed seer!
Øyne vender hid og Tanker
oc den Arme Hielp beteer!
Her vil Gud af Ier indhendte
oc indsamle sig en Skat
af den Capital sin Rente,
som Hand har hos Ier nedsat.

Aabne Hierte, du, hvis Øye
denne Bloch oc Casse seer,
oc til Medynk lad dig bøye —
veed, at hvad her leggis ned,
det udi Guds Kiste kommer,
Hand paa Rendte tager det,
som dig siden ævig frommer,
Christen Siel, forglem ey det!

Men herved lod man det ikke blive. Efter Reformationen rejste der sig yderligere et nyt Sæt *Fattigblokke* ude omkring i Sognene. Christian de Tredjes Reces af 1558 paalagde — og Christian den Fjerdes Reces af 1643 og Christian den Femtes Danske Lov af 1683 gentog —, at Kirkeværgerne, hjulpne af Sognemændene, skulde bygge et Fattighus i hvert Sogn, og ved Huset skulde der sættes en Blok, som godt Folk, der vilde give de Fattige noget for Guds Skyld, kunde lægge deres Almisser i. Og Christian den Fjerde gav selv her det gode Eksempel, i 1607 noterede han i sin Skrivcalender: »Gav jeg de Fattige 1 Rosenobel udi den *Stok*, der staaer *uden for Kiøbenhavn*«, og 1620 skænkede han »til de Fattige 30 Daler i *Stokken til Frederiksborg*«, men mange andre Vejfarende har sikkert efter Evne ogsaa ydet deres Skærv.

Dog, var man saa efter Rejsens Besværligheder — og hertil har ikke mindst hørt de mange Tiggere og Tryglere, som fra Vejkanten anraabte de Forbipasserende om Hjælp — kommet vel til Sæde i Værtshus og Kro, fik man heller ikke dør Fred for de nidkære Formaninger om at betænke de Fattige.

Fra Tise Sogn i Vendsyssel er der til Hjørring Museum kommet en *Fattigbøsse*, som udtrykkeligt selv siger, at den var »*Thiise Sogns Fattiges Bøsse Nr. 1, at hænge udi Værtshuus. Anno 1721*« og som tiltaler Krogæsten saaledes:

Velkommen hvo Du er, om Du herind vil gjeste,
Tænk hvad Du gjør, at det kand være for Dit beste;
Thi om Du kommer nu herind i dette Huus,
For Kjøbmandskab og for at dricke Dig en Ruus,
Glem ej, før Du gaar bort, at give til den Arme:
Thi saa vil Gud igjen sig over Dig forbarme;
Giv udi Bøssen og bønør den Armis Bøn,
Saa maa Du vente Dig af Gud en Naadeløn.

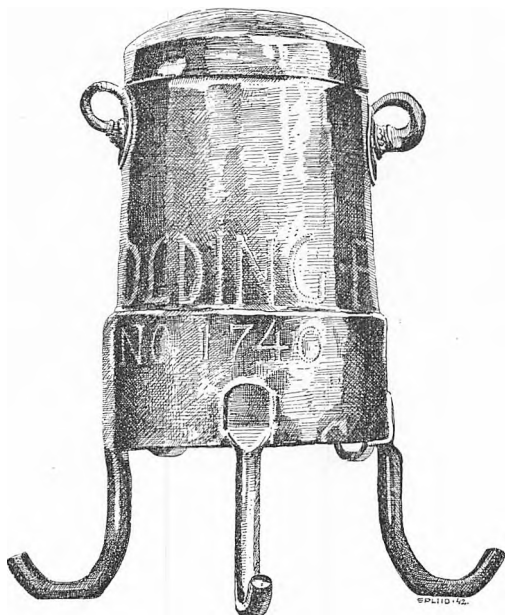
Og i *Roskilde Kro*, mellem Glostrup og Taastrup, hænger endnu en Fattigbøsse paa en Indskrifttavle, som Traditionen vil vide, at *H. C. Andersen* skal have forfattet paa sin første Rejse til Hovedstaden som Tak for god Modtagelse, men som sikkert er noget ældre, vel fra Slutningen af 1700'erne. Digtet lyder:

Guds Fred med den, som villig letter
Den kummerfulde Broders Nød,
Som slukker Tørst og Hunger mætter,
O, var det end med sparsom Brød,
Thi Gud ser ei paa Riges Haand,
Men paa den fromme Givers Aand.

Skulde disse Værtshus-Bøsser imidlertid give noget rigtigt Udbytte, maatte de naturligvis være anbragt saa iøjnefaldende som muligt for ret at minde Krogængerne om ogsaa at være godgørende mod andre, men derved kunde de ogsaa komme til at virke

fristende paa forbipasserende Gavtyve. Herom fortæller Adresse-Avisen for den 10. August 1764 følgende Tildragelse, som en stedlig Korrespondent har fundet saa mærkelig, at han har skyndt sig at meddele den ind til Hovedstadspressen:

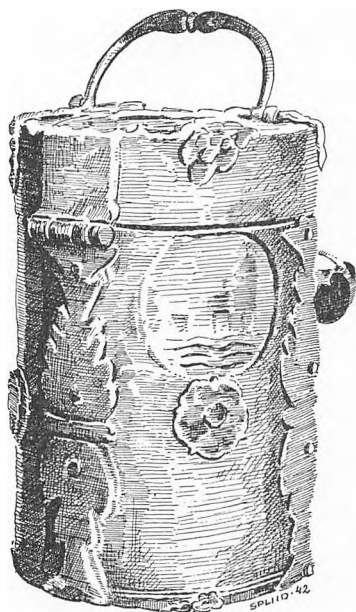
I *Giestgivergaarden Printzen i Roeskilde* fandt Vertinden, ved Spatsering i hendes Have, i Mandags den 6 hujus, en opbrekket

Kolding Bys Fattigbøsse fra 1740.

og sønderslagen Fattig-Bøsse med 3de Laase for, og derudi 9 Sk., som hun besluttede at ville legge i Stedets Fattig-Bøsse, der i lang Tid havde hængt i Giestgivergaarden paa et Bredt, med Overskrift: *Roeskilde Fattiges Bøsse. Efter Kongelig Forordning. Giver, saa skal Eder gives. Anno 1732.* Men da hun i saadant Forset var gaaet ind fra Haven, savnede hun Stedets Bøsse, og merkede da først, at det var just den, hun i Haven havde fundet. Det var at ønske, at det onde Menneske, som har vildet berøve de Fattige deres Deel herved, kunde blive opdaget og tilbørlig afstraffet. —

Om denne Tyv senere kom for Retten, er ikke oplyst, men hvis han gjorde det, vilde han ogsaa dér have mødt en Fattigbøsse. Rundt omkring ved de forskellige Instanser fandtes nemlig Bøsser til de Fattige. Saaledes nævnes de i Christian den Fjerdes Tid baade ved *Frederiksborg Birketing*, ved de forskellige *Herredsting* og ved selve *Landstinget i Ringsted*.

Aalborg Bys Fattigbøsse (Aalborg Museum).

Helt ind i Privatlivet trængte de paagaende Almissesamlere, saa at hvor man end vendte sig, blev man mindet om sine Pligter mod Næsten. Fra Saxos Dage til Begyndelsen af det nittende Aarhundrede forekommer, navnlig i Købstæderne, en særlig Embedsmand, *Stodderkongen*, der oprindeligt var Tiggernes Anfører paa deres Tog rundt i Byerne efter Almisser, men som sidenhen ogsaa fik den Opgave at holde fremmede Tryglere borte fra Stædernes Omraade. Som Tegn paa sin Dobbeltstilling var han udstyret med en Kæp eller en Svøbe — til de udenbys — og en Indsamlingsbøsse

til milde Gaver til de indenbys Fattige. I *Helsingørs* Kæmnerregnskab for 1587—88 opføres to Fattigbøsser, »som er gjort efter Kongelig Majestæts Forordning, som Stodderfogederne paa de Fattiges Vegne skulde omkringgaa med og bede Hjælp i Guds Navn« og i *Køge* skulde Fattigfogederne 1783 »daglig bære i en om Livet hængende Rem en Bøsse, som de kunde præsentere Fremmede eller andre, som de mødte paa Gaden«. Men det var ganske vist ikke altid, de indvundne Penge kom i de rette Hænder; i 1727 siges det i *Hillerød* Fattigregnskab, at »Stodderfogeden plejer at faa 8 Rdl. men fordi han har været saa grov og bestjaalet Bøssen, har han ikkun bekommet 2 Rdl.« det Aar.

Ogsaa ved Fester og om Hverdagen maatte man ud med Gaver til de Nødlidende. Om *Fattigbøssen fra Kolding* 1740 — nu i Koldinghus Museum — fortælles det, at den gik rundt blandt Gæsterne, naar der blev holdt Bryllup paa Byens Raadhus, og endnu tydeligere taler »*Wrensted Sogns Fattiges Omgangs Bøsse Anno 1721*«. Man ser her et indridset Billede af Stodderen, som ydmygt bøjer sig med Huen i den ene Haand, medens han rækker Bøssen frem og paa sit Bondemaal byder:

God Avten, I Guds Børn, Gud sign Jer Mad og Spiise.
 A ber Jer om, at I for Guds Skyld vil beviise
 mæ nogen Hielp og gi mæ fatte stachels Mand
 een Skilling eller to hver af Jer i sin Stand
 udi min Bøsse, Gud vil Jer igien betaale
 tie dobbelt, og Jer gi med en fuld maalet Skaale.
 Tach for de Penge, I mæ gav, God Næt, far val,
 Gud lønne Jer igien i monne tusind Tal.

Overalt mødte man saaledes Indsamlingsbøsser, — gik man i Kirke, tog man paa Kilderejse, mødte man i Retten, bedede man i en Kro eller sad man hjemme ved sit eget Bord, var de dèr, og det er derfor meget betegnende, at det *Regnskab for Lyngbye Sogns Fattig-Væsen*, som den nidkære Sognepræst *Bone Falck Rønne* udgav for Aaret 1804, paa Indtægtssiden har: Bidrag, indsamlede blandt Beboerne, Indholdet af Kirkens Fattigbøsse, Kongevejs-

Blokken, Store Kros og Hollands Kros Bøsser, og endelig »Frivillige Gaver« f. Eks. «Ved et Aftensbord i Brede«, »Indsamlet i et Selskab og indsendt ved Skolelærer Westergaard«, »Fra Etatsraadinde Bruun og Veninder«, »Af Lusterende i Taarbek«.

Og selvom man maaske ikke direkte kan sige, at hele denne frivillige Fattigforsorg var en Sparebevægelse, var dog selve Formen den samme og Fattigbøsserne efter deres Type ikke til at skelne fra de egentlige Sparebøsser. For Udviklingen af den private Spar-sømmelighed har de derfor nok alligevel spillet en vis Rolle som Forbillede.

Vrensted Sogns Fattigbøsse (Hjørring Museum).

GILDES- OG LAUGSBØSSER

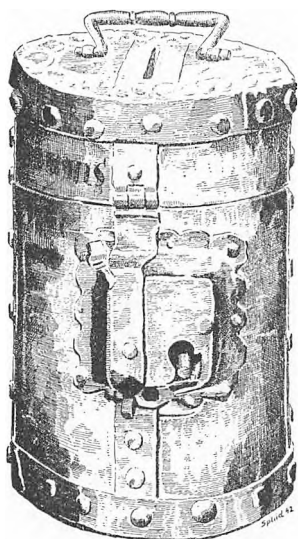
FÆLLES FOR KILDEBLOKKE og for Kirke- og Fattigbøsser var det karakteristiske Træk, at de ikke var knyttet til bestemte Kredse, men netop modtog deres Gaver fra enhver, som kom forbi og som lod sig røre af deres tyste eller aabenbare Opfordringer til at give en Skærv.

Anderledes var det med de Kister og Bøsser, som blev brugt til Indsamling blandt Gildes- og Laugsbrødrene. Deres Virkefelt var mere begrænset, deres Indtægter var ikke frivillige Gaver, men faste Bidrag eller Bøder, og deres Hjælp var især beregnet for disse S sammenslutningers egne Medlemmer.

Til Opbevaring af *Gildernes* Værdisager, herunder ogsaa de rede Penge, brugte man en *Kiste*, som — efter Sct. Knudsgildets Skraa i Malmø fra omkring 1300 — skulde anbringes paa et trygt Sted og være forsynet med tre Laase, hvis Nøgler til yderligere Sikkerhed var betroet tre forskellige Mænd. Det var det samme Princip, som blev anvendt ved de kirkelige Indsamlingsbøsser, hvor de to Kirkeværger havde hver sin Nøgle og kun i Fællesskab kunde aabne Blokkene, og som ogsaa senere var i Brug blandt Haandværkerne i deres Laug.

I andre middelalderlige Skraaer siges Pengene at blive gemt i Laugets *Bøsse*, men det bliver ikke nærmere beskrevet, hvorledes denne var indrettet. At dømme efter den eneste, som er bevaret fra Tiden før Reformationen, har den maaske ofte haft Form som et Skrin. Første Gang, en Laugsbøsse nævnes, er i 1403, i *Københavns Bagersvendes Skraa*, hvor det hedder, at hvis »en af vore Brødre bliver syg og intet har at fortære, skal Brødrene

komme ham til Hjælp med 4 Skilling lybsk af Bøssen, og har den Syge fortæret de 4 Skilling og det ikke bliver bedre med ham, skal man lade ham faa endnu 4 Skilling af Bøssen, men bliver han tilpas igen, skal han af sin først fortjente Løn give de Penge, han har oppebaaret, tilbage til Bøssen«. Lignende Bestemmelser kendes fra *Flensborgs Smedesvende* (omkring 1425) og *Roskildes Skomagersvende* (omkring 1450), hvor det ogsaa bliver fastslaaet, at

Aarhus Bagerlaugs Fattigbøsse 1711
(Den gamle By, Aarhus).

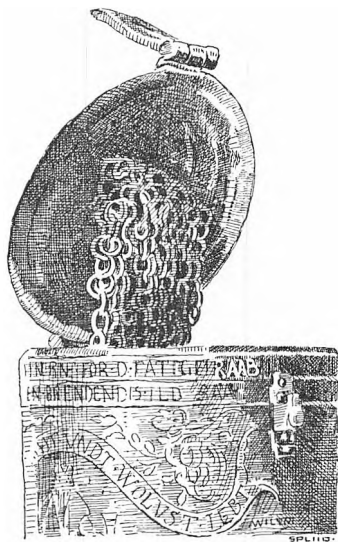
Aalborg Snekkerlaugs Ligbøsse 1736
(Aalborg Museum).

Hjælpen egentlig kun er at betragte som et Laan, der snarest skulde betales tilbage. Hvis den Broder døde, som havde faaet en saadan Understøttelse, skulde man endda søge at faa de udlagte Penge igen af hans efterladte Bo, og kun hvis han intet ejede, skulde »det være gjort til Guds Hæder«.

I *Haandværkerlaugene* havde man som Regel flere Bøsser til de forskellige Pengebeholdninger, som man skulde holde ude fra hinanden. Der var en særlig Bøsse for Mestrenes Penge, een for Svendenes Tidepenge, som brugtes til Hjælp for de tilrejsende eller syge Svende, gerne ogsaa een til at vedligeholde Ligklæderne ved

Medlemmernes Jordefærd, og næsten altid een til de Fattige. Laugsbøsser forekommer derfor i stort Tal rundt om i vore Museer foruden dem, der endnu er bevaret ved Laugene selv. De var almindeligvis forsynet med to eller tre Laase, som krævede, at flere var tilstede, naar Bøsserne skulde aabnes, og som derved skulde forhindre, at en enkelt blev fristet til at tage af Bøssens Indhold.

For de forskellige Forseelser, man maatte begaa mod Laugets Orden, var der fastsat Bøder, som tilfaldt Laugsbøssen. Saaledes

Fattigbøsse fra 1605 (Nationalmuseet).

hedder det i *Helsingør* Snedkeres Skraa 1581, at hvis nogen »sværger i Laugshuset og misbruger Guds Navn unytteligt, item gør blodige Eder eller nævner den onde Gæst«, skal han for hver Gang bøde 1 Skilling i Bøssen, og lignende Bestemmelser maa ogsaa have været gældende i det Laug, hvorfra en Renaissance-Bøsse af Messing — en af de ældste bevarede — er kommet til Nationalmuseet. Hvor dette Stykke har hørt hjemme, siges ikke, men ellers er det veltalende nok baade i Ord og Billeder. Midt paa Siden af den cylindriske Bøsse pranger et graveret Bomærke-Skjold og Giverens Navn, *Wilum Haversak*, og udenom dette breder sig en rig De-

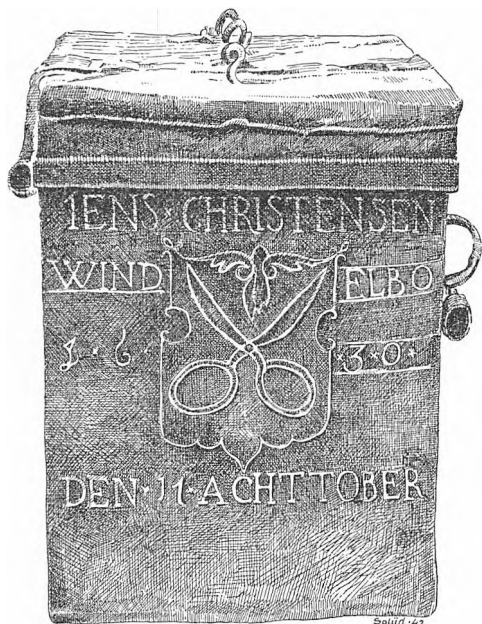
koration af Blomstervaser, Frugtklaser, Skriftbaand og Billeder af Den rige Mands Historie. Et Sted ser man ham siddende ved sit veldækkede Bord, medens en hjemmegjort tysk Indskrift fortæller, at »Der Reich im Pracht undt Wolust lebt, Lazarus mit Gezver im Hunger stirbt«, et andet Sted vises Lazarus i Fader Abrahams Skød, hvor han »im Glaben in Gedult Gots Reich irvirbt« og et

Københavns Karetmageres Bøsse (Nationalmuseet).

tredje Billede forestiller, hvorledes det gaar den rige Mand efter Døden. Berøvet sin prægtige Dragt vælter han sig nøgen i Afgrundens Flammer, idet han »mit Leib undt Seil zur Hellen svebt«, og yderligere indskærper andre Indskrifter den Lære, Beskueren bør drage af hans Skæbne. »Hvo som stoper sine Ørne for d(en) fatigis Raab, hand skal och raabe och icke bønørnis« hedder det med et Skriftsted fra Ordsprogene, og et andet, fra Siraks Bog, minder om, at »som Vand udsluker en brendendis Ild, saa udtlæssker Al-misse Sønden«. Derfor: »Gif gerne, so virstu emphaen und helige

deine Selle, den ven thu dot bist, so hastu ausgezehret. Ach Men-
 niske, sønde icke, thi Evighed er lang och ud af Helvede er ingen
 Igenkommelse«. Ogsaa paa Pengebøssens Laag lyder det:
 »B(e)tenck d(en) Arme, saa vil Gud sig over dig forbarme«, men
 tillige oplyser en Indskrift her, hvilke Bøder denne Bøsse var be-
 stemt for — »Du skalt icke tage Heren din Guds Nafn forfengelig,

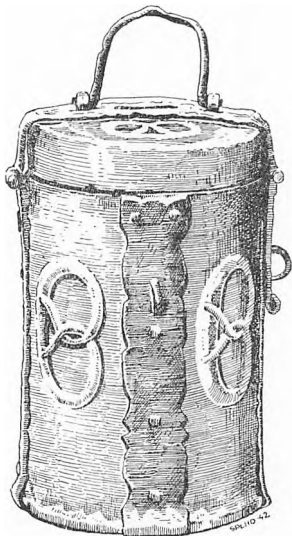

Aalborg Skræddersvendes Fattigbøsse 1630 (Aalborg Museum).

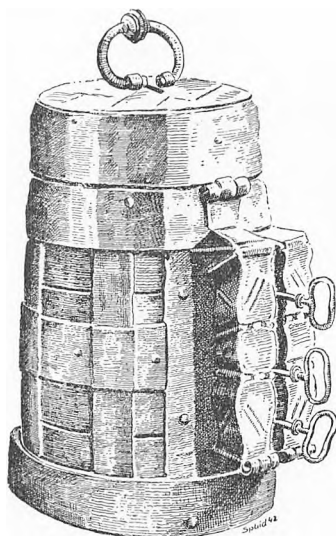
ti Heren vil icke lade hanem vere ustrafit, som misbruger Hands
 Nafn, Exodi 20« — og en anden, mere nøgtern, fortæller, at
 »denne Bøse hafver kost halffierde Daler 1605«. Laasetøjet er ikke
 bevaret, men indvendig i Laaget er der en Slidsk af en Slags Ring-
 brynje-Stof, som effektivt forhindrer, at man rasler Pengene ud.

I Skippernes Laugshus i *København* var der i 1703 ikke blot en
 Laugsbøsse, en Fattigbøsse, en stor Blikbøsse, en Messingbøsse, men
 ogsaa atten smaa Blikbøsser, men en Menneskealder senere (1744)
 nævnes kun den endnu bevarede »Messingsparebøsse med trende

Hængelaase, som hænger over Bordet«, og i Waterschoutens Kontor, som havde tilhuse i samme Bygning, stod der ogsaa en gammel grønmalet Bøsse, som efterhaanden blev sjældent brugt. I 1817 blev Kommandør *Peter Norden Sølling* imidlertid udnævnt til Waterschout og han tog nu med hele sin Energi fat paa den Op-gave: igen at bringe Indsamlingen til de fattige og gamle Koffardi-folk paa Fode. Med levende Sans for virkningsfuld Agitation

Københavns Bageres Fattigbøsse
(Nationalmuseet).

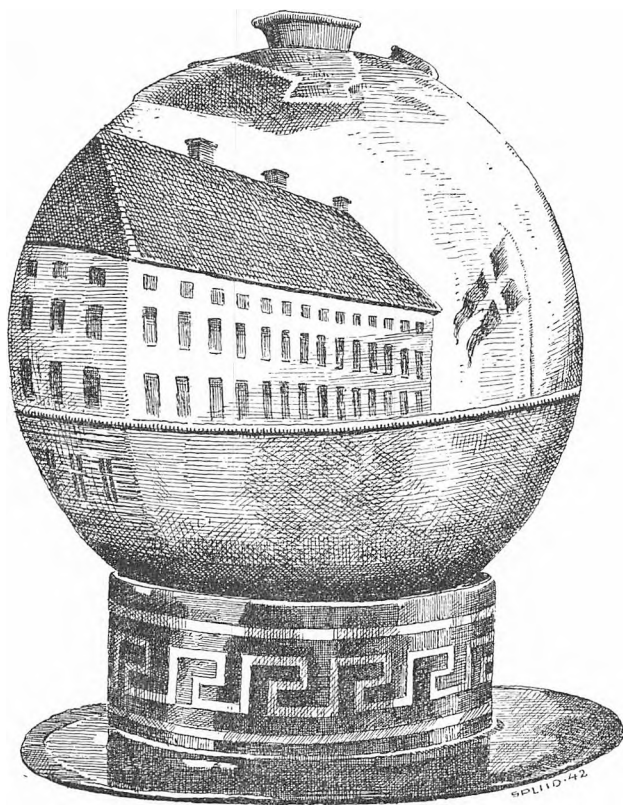

Københavns Skipperlaugs Fattigbøsse
(Laugets Ejendom).

skabte han en af de mærkeligste Laugsbøsser, idet han lod en stor 200 Punds Bombe, som Hankene blev slaet af, sætte paa et Fodstykke og indrette til Indsamling af Penge. Maalet var en Fribolig for Søfolk og »Bombebøssen» fik derfor et Maleri af den paa-tænkte Bygning med følgende Overskrift:

Med Bomber Skib og Gods og Huus kapseises
Af denne derimod skal Jer en Gaard opreises.
Og paa Bøssens anden Side lød Opfordringen: »De Herrer Kap-

tainer give heri til den gamle og udslidte, saavel som til den skibbrudne og husvilde Sømand, og vise Ædelmodighed mod hver den, der mod Skæbnen maa forblive i den besværlige Stand, hvorfra de selv ere opkomne«. Bøssen fik sin Plads paa hans Bord i Laugshu-

»Bombøbøssen«, indrettet 1819 af Kommandør Sølling.

set og hans indtrængende Ord »til Kjøbenhavns Koffardi-Folk« om, at »paa det at Bommen ej skal blive opfyldt med Kobberpenge, saa ønskedes, at hvad I give, giv det i Sølv, lidt eller meget. I hellig Forvaring skal det blive og Ingen skal lettelig løbe af med Bøssen«, blev hørt saa villigt, at han allerede i 1824 kunde indrette *Sømandsstiftelsen Bombøbøssen*, som endnu bestaar. Her opbeva-

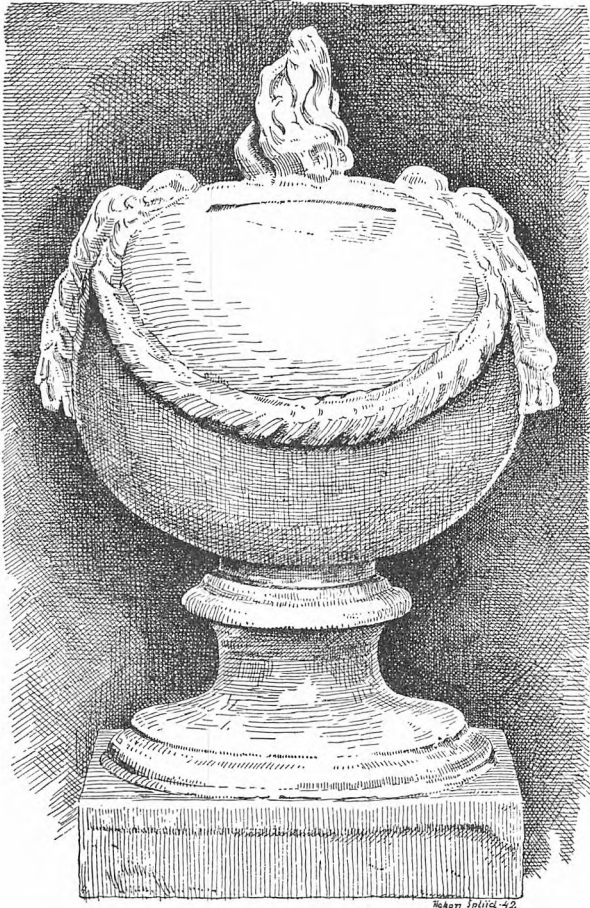
res den gamle Bombe, »Dødens sorte Redskab, der fornemmeligen havde skadet den danske Handel og Sømandsstand«, men af hvilken »der skulde nu fremvoxe Hjælp og Trøst for den gamle, af-fældige Sømand«, og i dette »Matroskus« skulde Beboerne »paa Sømandsvis kunne fordrive Tiden med at skibmande og andet nyttigt Arbejde ved en god Pasiaring om Jeres fordums Søe-Tourer, og saaledes nyde Godt af de Gaver, som I selv og andre goddædige Mennesker have indskudt i Bombebøssen.«

Sølling døde i 1827, agtet og æret »som brav og duelig Sømand, som Menneskeven, som Lidendes Trøster og Hjælper«, men vistnok ogsaa hædret i levende Live med den »*Bombebøsse*« af hvid Fajance, som hans Datter trofast bevarede og mange Aar senere (i 1896) skænkede til Dansk Folkemuseum.

I moderne Tid har man ogsaa flere Steder i Landet taget Idéen op efter ham og anvendt desarmerede Sø-Miner fra den første Verdenskrig til Indsamling for danske Søfolk og deres Efterladte. Saaledes staar der ved *Gilleleje* Havn en *Mine-Bøsse* med denne Indskrift:

Jeg skabtes til Sømands Fordærv og Død,
De vovede Lemmer og Liv for Brød.
Giv den danske Sømand til Tak din Skærv,
Han blev Krigens Helt gennem Fredens Hverv.

Paa et afgørende Punkt skiller imidlertid denne nye »*Bombebøsse*« sig fra den gamle — den er ikke knyttet til en bestemt Kreds af Givere, til et »Laug«, men henvender sig til alle; paa den anden Side ligner de to hinanden deri, at de støtter den samme Stand. Og de ligner derved ogsaa andre Indsamlingsbøsser, som har skullet afhjælpe Krigens Ulykker herhjemme i forrige Aarhundrede. Saaledes var der ved det store Folkemøde paa *Lejre Mark* den 25. Juli 1851, Aarsdagen for Isted-Sejren, ikke blot rejst Æresporte, men »i en noget afsides Løvgrotte stod en Figur, som forestillede en Invalid med den Inskription: »I tænke paa mig og mine Kammerater!« og ved Siden af ham stod en *Pengeblok* til at lægge milde Gaver i«. Og under den anden slesvigske Krig dig-

»Bombebøsse«, som har tilhørt Kommandør Sølling,
(Nationalmuseet).

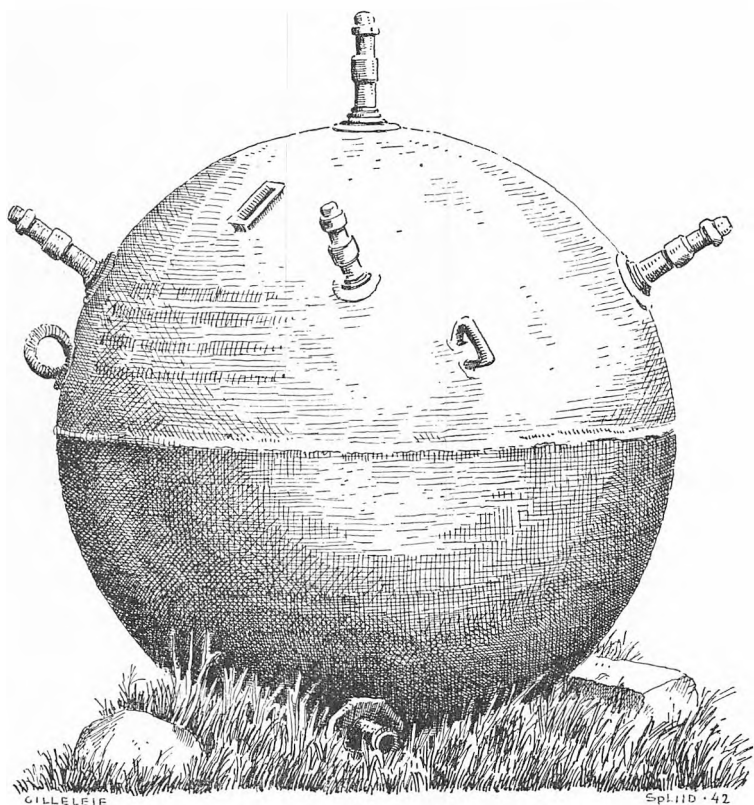
tede *H. C. Andersen* følgende Paamindelse »med en Deel Sparebøsser, solgte paa en Bazar under Krigen 1864 til daglig Indsamling for de Udcommanderedes Koner og Børn:

Hver Dag læg hen som Hjertets Tavlepenge
En lille Skilling eller to,
Og Du skal see, om ikke længe
Vil Skillingen til Daler groe,
Og Du vil, alvorsfuld og glad tillige,
Forstaae, hvad Rigdom siger nu:
Imens Soldaten skjærmer Danmarks Rige,
Hans Børn og Hustru skjærmer Du.«

Men kan man have Lov til at betragte disse Indsamlinger, som Kommandør Sølling med saa stor Virkning havde sat i Gang, som de sidste Udløbere af den Hjælpsomhed, de gamle Laug indskærpede deres Brødre, kan man med en lignende Ret anse de gamle religiøse Broderskabers, Gildernes, Støttevirksomhed for at være ført videre i de sluttede Samfund, som i Nutiden løser humane og filantropiske Opgaver, og som Eksempel nævne, hvorledes *Frimurerlogens Fattigbøsse* ser ud.

Den adskiller sig ikke blot ved selve sin Form fra de andre, men er ogsaa interessant derved, at man kender dens Mester. De allerfleste Pengebøsser fra ældre Tid er jo ellers anonyme, det vil sige, at vi ikke véd, hvem der har givet Udkastet til dem eller hvem der har lavet dem. Men om denne har vi god Besked. I sin Dagbog for 18. Januar 1830 har *C. W. Eckersberg* noteret: »Arbejdet paa Bøssen til Prof. Wendt«, og den 21. Januar: »Blevet færdig med Bøssen til Prof. Wendt, den var trekantet og paa hver Side var malet en Afbildning passende til dens Øjemed«. Lægen *J. C. V. Wendt* var »Krankenpfeleger« i St. Joh. □ *Friedrich zur gekrönten Hoffnung* og har vel bestemt, at Bøssen skulde have denne, til sit Formaal svarende Form. Den har, som Eckersberg siger, tre Sider og bærer paa Laaget en Murske som Gæk. Paa de tre Felter har Eckersberg malet »1) den huslige Lykke, som den er, naar Nøden ikke er til Huse, 2) den huslige Ulykke, som den er,

naar Nøden er kommen til Huse, 3) Nødens Følger, naar den ikke afhjælpes af Velstanden«. Først ser man Husmoderen ved sin Rok, omgivet af Børnene, dernæst den fortvivlede Husbond ved hendes

Mine-Bøsse ved Gilleleje Havn.

Dødsleje, og endelig Manden, der er kommet i Fængsel, og Kompositionerne er — siger *Emil Hannover* — »slet ikke uefne; det dramatiske Udtryk i Figurerne er saa tydeligt, at det vel nærmest maa kaldes lidt for understreget; Udførelsen har den Skarphed og Finhed, som sjældent forlod Eckersberg, saalænge hans Syn var usvækket. Det er alt i alt en smuk lille Ting.«

SPAREBØSSER

DE MANGE FORSKELLIGE ARTER af Indsamlingsbøsser, som har været i Brug fra Middelalderen og op gennem Tiderne, har haft det fælles Kendemærke, at Pengene, som blev gemt i dem, først og fremmest skulde komme andre til gode. Men helt uegennyttig var al denne Godgørenhed alligevel ikke, bag ved laa nemlig ogsaa den Tanke, at lagde man sin Skærv i en af de almindelige Fattigbøsser, havde man Forjættelse for, at man engang i det Hinsidige vilde høste Lønnen for sin Veldædighed. Selvom det var paa langt Sigt, sparede man altsaa i Virkeligheden ogsaa til sig selv, og det samme gjaldt i endnu stærkere Grad, naar man gav sit Bidrag til Laugets Bøsse — ingen vidste sig sikker og før man anede det, kunde man selv faa Hjælp behov og have Nytte af de fælles Midler.

Imidlertid maatte det saa ogsaa ligge nær, at man tog Eksempel af alle disse Opfordringer til at spare og indsnævrede Virkefeltet til sin egen Husholdning. Navnlig blev det vel Børnene, man herigennem vilde lære Værdien af at samle de mange Smaaskillinger, som ellers blev klattet væk, og det er i saa Henseende karakteristisk, hvad *Peter Schiøning* har noteret i sin Dagbog under den 22. December 1739: »Fik jeg en nye Sølv Skee med mit Navn i dobbelt Træk paa. Havde kiøbt samme for en Spare-Bøsses Penge, jeg havde bekommet i 2 og 4-Skillinger for god Læsning og Skrivning«. Det hænger da sikkert ogsaa sammen med denne Brug af Sparebøsserne, at man i Tidens Løb har givet dem saa mangehaande og afvekslende Former, thi det var jo klart, at man i Privatlivet maatte benytte Pengegemmer, som ikke tog for megen

Plads op eller var saa solidt konstruerede som de store Fattigblokke. Selve Ordet *Spare-Bøsse* viser ogsaa, at det drejer sig om smaa Beholdere, idet sidste Led i denne S sammensætning er afledet af det græske *pyxis*, en Æske eller Daase lavet af Buksbom (*pyxos*). I Peberbøsse, Sukkerbøsse og i det gamle Ord Balsombøsse genfindes den samme Glose med samme Betydning, ligesom

Messingbøsse fra 1646 (Nationalmuseet).

den indgaar i den engelske og tyske Betegnelse for Sparebøsse: *savings-box* og *Sparbüchse*. Svarende til den nordiske Udvikling fra Træ til Trug, fra Ask til Æske — i den norske Betegnelse for Sparebøsse: *spare-ask* indgaar det sidstnævnte Ord — har man ogsaa for Bøssens Vedkommende et lignende sprogligt Vidnesbyrd om, hvilket Materiale (*pyxos*, *boxwood*, *Buchsbaum*, *Buksbom*) den oprindelig var lavet af. De andre Benævnelser paa Tysk for Sparebøsse: *Sparhaven*, *Sparkrug*, *Spartopf* peger derimod hen paa en anden Teknik, hvor man gjorde den af Pottemagerarbejde.

Mest afgørende for Fremvæksten af den private Sparsommelighed var dog Overgangen fra den gamle Natural-Husholdning til den moderne Penge-Økonomi, som satte ind med den større Penge-rikelighed i Slutningen af det sekstende Aarhundrede. Det passer derfor godt hermed, at første Gang en Sparebøsse direkte nævnes, er netop ved denne Tid. I 1590 blev *Cornelius Hollænders* Efterladenskaber registreret i *Helsingør* og blandt Kobber- og Messingtøjet opføres en »SParbøsse« til den beskedne Værdi af een Ort, det samme som en »Puderbøsse« blev anslaaet til. Og en Menne-skealder senere har vi en anden Efterretning om, at Sparebøssen nu var almindeligt kendt. I sit store Værk *Etymologicum latinum*, som udkom i 1622 »til Brug for Fædrelandets Ungdom«, giver nemlig Herlufsholm-Rektoren *Poul Jensen Colding* udførlige Forklaringer af de forskellige latinske Ord med Tilføjelse af de tilsvarende Gloser paa Dansk, og her fortæller han, at *cadiscus* — Deminutiv af *cadus*: en Dunk af Ler — oprindeligt var »et lille Kar, i hvilket man samlede Stemmer«, men at det derefter brugtes om »et lille Kar, i hvilket man samler Skillinger: en *Spaerbyse*«.

Fra Christian den Fjerdes Tid tør man derfor i hvert Fald regne med, at private Sparebøsser har været kendt og brugt herhjemme, og de to nysnævnte Udsagn viser, at man baade har haft dem af Kobber eller Messing og af Lergods.

Den almindelige Form for Sparebøsserne af Gørtlerarbejde har sikkert været som de gængse Laugsbøsser, runde eller kegleformede, men Afvigelser forekommer dog ogsaa. Fra *Hattemagerlauget* i *Odense* stammer saaledes en Bøsse af Messingblik, formet som en Tønde og med den første Ejers eller Givers Navn indridset: »*Maes Tønnesen 1635*«, saa at selv den, der ikke kunde læse, let vilde kunne gætte Stykkets Rebus og blive mindet om, hvem der var dets Ophavsmand. Bøssen er til at aabne om et Hængsel paa Midten og har foroven en lille Øsken til at løfte i, og den ligner derved en hel lille Gruppe af *kugleformede Messing-Bøsser*, som er repræsenteret ved Eksemplarer bl. a. i Nationalmuseet, Fyns Stiftsmuseum og Museet paa Koldinghus. De stammer vistnok fra Tiden omkring 1750 og er alle konstruerede som to Halvkugler, der holdes sammen ved et Hængsel og en Øsken til en Hængelaas. For-

oven og forneden er der en Bære-Ring og af det fuldstændigt bevarede Stykke kan man se, hvorledes disse Bøsser har været indrettede. De har dannet et Led i en 55—60 cm lang Messing-Kæde, hvori der ogsaa har været indskudt et lille, dobbeltsidet Krucifiks, og man maa vel antage, at de har været baaret ved Bæltet.

Helt afvigende i Form og Udstyr fra alle disse borgerlige Pen-

Messingbøsse fra 1635 (Fyns Stiftsmuseum).

gebøsser fremtræder den, som under Betegnelsen: *Frederik den Fjerdes Sparebøsse* nu findes paa Rosenborg. Det er en 14 cm høj Træ-Æske, betrukket med Skind og prydet med Guld- og Blindtryk, som paa Siden danner Frederik den Fjerdes kronede Spejlmogram over to Palmegrene og Elefantordenens Tegn, men Sparebøssen ligner dog de andre deri, at den har et Stykke sort Filt sat for Aabningen for at hindre, at Pengene blev rystet ud. —

Den almindeligste Form for Sparebøsserne i ældre Tid var imidlertid lavet af brændt Ler, i Regelen med Glasur, og dannede som en Kugle eller et Bryst. Ved Grundgravninger og Nedbrydnings-

arbejder i det gamle *København* har man fundet adskillige Stykker, men ogsaa fra andre Steder kendes tilsvarende. Den ældste af denne Type, som var i Brug endnu et Stykke ind i det nittende Aarhundrede, turde være en lille grøn glaseret Bøsse, som blev bragt for Dagens Lys ved Udgravningen paa Hjørnet af *Rosenborggade* og *Tornebuskegade*; her havde nemlig ligget en Bastion i Christian den Fjerdes Befæstningsanlæg, og da man omkring 1650 tilkastede Voldgraven udenom, er Sparebøssen kommet med i den tilkørte Fyld. En anden er vistnok ved samme Tid og paa lignende Maade

Sparebøsse, fundet i Lille Kongensgade (Nationalmuseet).

havnet i Grunden til et Hus i *Torvegade* paa Christianshavn, og begge var de — som de fleste af de jordfundne Sparebøsser — uden Indhold, altsaa kasserede Stykker, som var smidt paa Møddingen. Et Par er dog aabenbart blevet gemt med Vilje og derefter glemmt, indtil de tilfældigt dukkede op igen. Som et saare beskedent Skattefund kan man maaske anse den lille Lerbøsse, hvidglaseret med rød- og grønbrune Pletter, som blev fundet ved Nedrivningen af en Ejendom i *Lille Kongensgade*; den indeholdt kun fire Smaamønter, en Fireskilling fra 1645, to Toskillinger fra Frederik den Tredje og een fra 1742, og er vel blevet skjult af et Barn engang ved Midten af det attende Aarhundrede. Et virkeligt Skattefund er derimod den dobbelt saa store Sparebøsse af graat og gult glase-

ret Ler med Blomsterdekoration, som blev opdaget ved at rydde et gammelt Stengærde paa en Mark i *Ulvig* ved *Holbæk*. Den gemte ikke mindre end 358 danske Sølvmonter i 24-, 16-, 12-, 8-, 4- og 2-Skillinger, den ældste fra 1647, den yngste fra 1750, og maa

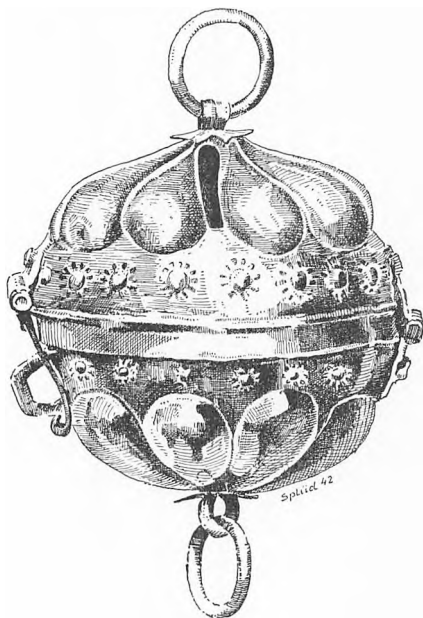
Frederik den Fjerdes Sparebøsse (Rosenborg).

altsaa være blevet nedlagt engang i Tiden efter sidstnævnte Aar.

Flertallet af disse Lerbøsser var saa enkle og billige, at man ikke behøvede at gemme dem, naar de havde gjort den Nytte, de skulde, men et Par af denne Type var dog af saa fremragende Arbejde, at man aabenbart har bevaret dem for deres egen Skyld.

Et særligt pragtfuldt Stykke er den Sparebøsse af Københavns Fajance, som er udgaaet fra St. Kongensgade-Fabrikken i 1734. Formen er gjort rigere ved at den kugleformede Bøsse er blevet sat

paa et Fodstykke, saa at den virker som en lille (14,5 cm høj) Opsats, men navnlig er der kælet for selve Udsmykningen. Henover den hvidglaserede Bund breder sig en rig Udmaling i Blaåt; paa den ene Side staar Aarstallet »Anno 1734« under Pengesprækken — indrammet af det samme Streg-Mønster som hyppigt findes ogsaa paa de almindelige Bøsser —, paa den anden Side er

Messingbøsse fra Haderslev (Nationalmuseet).

malet et Spejlmønogram med S S J under en femtakket Krone og omgivet af to sammenbundne Grene, og mellem disse Indskrifter er der indskudt to Buketter i efterlignende kinesisk Stil. Foden har en malet Bort af Tunger i en Art Persille-Mønster.

Desværre mangler nærmere Oplysninger om dette interessante og smukke Stykke Kunsthaandværk — som er det eneste sikkert daterede og som i sin Type vistnok er Forbilledet for Søllings »Bombebøsse« —, og det samme gælder den anden særprægede Udformning af Kugle- eller Bryst-Typen. Den er dukket op i en Antikvitetshandel i Faaborg og opgives at være et tidligt Arbejde

Messingbøsse med Kæde og Krucifiks. Fra Ringkøbing-Eggen.
(Nationalmuseet).

Sparebøsse af Fajance fra 1734
(Nationalmuseet).

Sparebøsse af Fajance fra 1734
(Nationalmuseet).

fra det berømte *Kählers* Værksted i Næstved. For Tidens Skyld kan det godt passe, da den ældste Kähler tog Borgerskab i 1839, og Trommeslageren, som kroner denne Bøsse, efter sin Uniform først kan være fra Slutningen af 1840'erne. Materialet er glaseret Ler, altsaa ringere end St. Kongensgade-Arbejdet, men med sine 17 cm.s Højde er den aneligere end denne, og med Hensyn til Udstyret er der ikke ofret mindre Umage paa den. Fodstykket dannes her af selve Bøssen, som har det vanlige Streg-Ornament omkring Pengeslidsen, og ovenpaa sidder en rundt udført Figur af en Trommeslager i fuld Uniform med hvide Benklæder, grøn Kjole, gule Epauletter, brunt Tornyster og sort Pikkelhue.

Den bedst kendte Form for en Sparebøsse, *Pengegrisen*, synes efter alt at dømme ikke at være ældre herhjemme end Tiden henimod 1850. *C. Molbech* definerer saaledes i sin danske Ordbog fra 1833 Sparebøssen kun som en: »Bøsse, hvori Penge lidt efter lidt sankes« og kender ikke — eller nævner i hvert Fald ikke — Sparegrisen eller Pengegrisen. Første Gang, den direkte omtales og afbildes, er i *H. C. Andersens* Eventyr med *Vilhelm Petersens* Illustration, som blev trykt i Folkekalender for Danmark, Fjerde Aargang, 1855. Hvornaar *H. C. Andersen* har faaet Idéen til denne Historie kan ikke siges, men maaske er den opstaaet hos ham umiddelbart før han skrev sit Bidrag til Folkekalenderen. Der findes i hvert Fald ingen Hentydninger til den i hans Breve eller Dagbøger, som kan vise, at han tidligere har arbejdet med Tanken om at benytte dette Motiv.

Vi bringer her Historien i dens første Skikkelse:

PENGEGRISEN

DER VAR SAA MEGET LEGETØI i Børnenes Stue, og øverst paa Skabet stod Sparebøssen; den var af Leertøi i Skikkelse af en Griis; den havde naturlig Sprække i Ryggen, og Sprækken var med en Kniv gjort større, at der ogsaa kunde gaae Sølvdalere ind, og der var gaaet to foruden mange andre Skillinger. Pengegrisen var saa proppet, at han ikke længere kunde rasle, og det er det Høieste, en Pengegriis kan bringe det til. Der stod han nu øverst paa Hylden og saae ned paa Alt i Stuen, han vidste nok, at med hvad han havde i Maven, kunde han købe det Hele, og det er at have en god Bevidsthed!

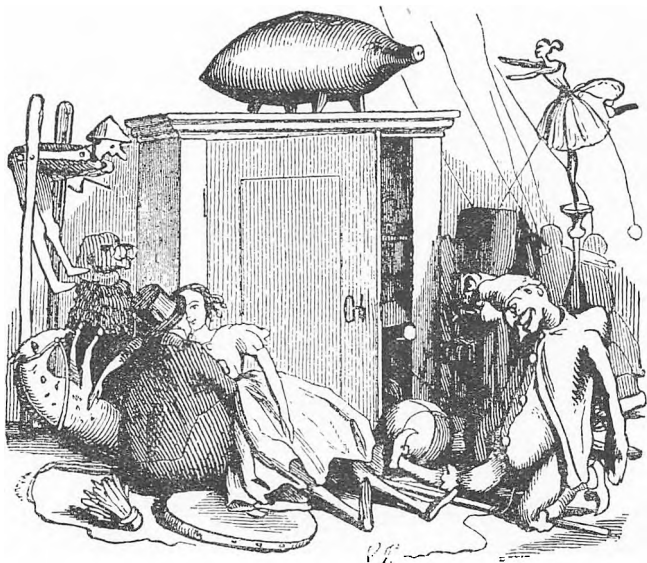
Det tænkte de Andre ogsaa paa, om de ikke sagde det; der var Andet at tale om. Commodeskuffen stod paa klem; der reiste sig en stor Dukke, noget gammel var hun, og klinket i Halsen, hun saae ud og sagde: »Skal vi lege Mennesker? Det er jo altid Noget!« Og saa blev der et Røre! Selv Skilderierne vendte sig paa Væggen; de viiste, at de ogsaa havde Bagside, men det var ikke for at sige imod.

Det var midt om Natten; Maanen skinnede ind af Vinduet og gav fri Belysning. Nu skulde Legen begynde, og Alle vare indbudne, selv Barnevognen, der dog hørte til det grovere Legetøi. »Enhver er god for sig!« sagde den; »man kan ikke Alle være af Adel!«

Pengegrisen var den Eeneste, som fik Indbydelsen skriftligt; han stod for høit til at han, troede de, kunde høre den mundtligt, og han gav heller ikke Svar, om han kom, for han kom ikke! Skulde han med, maatte han nyde det hjemme fra; det kunde de rette sig efter, og det gjorde de.

Det lille Dukketheater blev strax stillet saaledes, at han kunde see lige ind i det. De vilde begynde med Comedie, og saa skulde der være Thee og Forstandsøvelse, og med den begyndte de strax.

Gynghesten talte om Training og Fuldblod, Barnevognen om Jernbaner og Dampkraft; det var jo Noget, de forstode sig paa, og de kunde tale om. Stueuhret talte Politik - tik - tik! det vidste, hvad Klokken var slaaet, men man sagde, at det gik ikke rigtigt. — Spanskrøret stod og var stolt af sin Dupskoe og sin Sølvknap; han var jo beslaaet foroven og forneden; i Sophaen laae to broderede Puder; de vare nydelige og dumme — — og saa kunde Comedien begynde.

Alle sad de og saae til, og man havde bedet om, at man vilde smælde, knalde og rumle, ligesom man var fornøiet til. Men Ridepidsken sagde, at han aldrig smældede for de Gamle, men kun for de Uforlovede. »Jeg knalder for Alt!« sagde Knaldperlen. »Et Sted skal man jo være!« mente Spyttebakken; det var nu saadan Enhvers Tanke ved at være paa Comedie der.

Stykket duede ikke, men det blev godt givet, og alle de Spillende vendte naturligviis den maalede Side udad; de vare kun til at see paa een Led, ikke paa Vrangen. Alle spillede udmærket, heelt forud af Theatret; Traaden var for lang i dem, men saa

bleve de mere mærkbare! den klinkede Dukke blev løs i Klinken ved det og Pengegrisen blev saa betaget, at han besluttede at gjøre Noget for Een af dem, sætte ham i sit Testament, som den, der skulde ligge i aaben Begravelse med ham, naar den Tid kom.

Det var en sand Nydelse, saa at man opgav Theevandet og blev ved Forstandsøvelsen. Det kaldte de at lege Mennesker, og der var ingen Ondskab deri, for de legede kun; og hver tænkte paa sig og paa hvad Pengegrisen tænkte, og Pengegrisen tænkte længst, han

tænkte jo paa Testament og Begravelse — — og naar kom det istand —! Altid før man venter det. — Knak! der lae han fra Skabet, lae paa Gulvet, i Stumper og Stykker; men Skillingerne dandsede og sprang, de mindste snurrede, de store rullede, især den ene Sølvdaler; han vilde ordentlig ud i Verden, og det kom han og det kom de Allesammen; og Skaarene af Pengegrisen kom i Bøtten. — —

Men paa Skabet selv stod igjen næste Dag en ny Pengegris af Leertøi; der var endnu ikke en Skilling i ham, derfor kunde han heller ikke rasle, og deri lignede han den anden; det var altid en Begyndelse, — og med den vil vi ende!

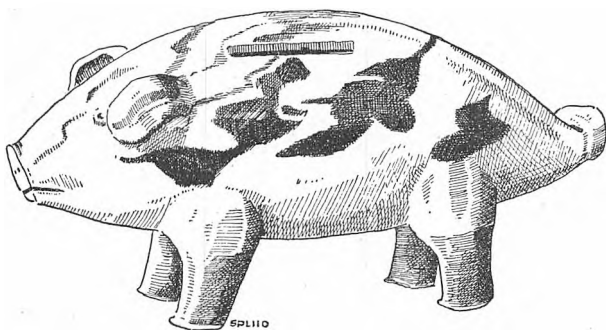
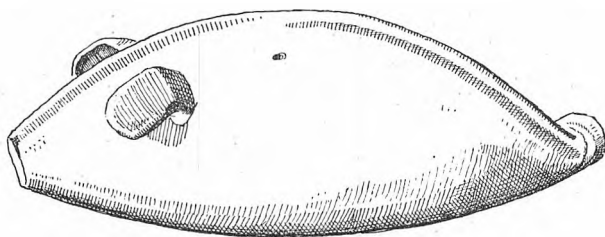
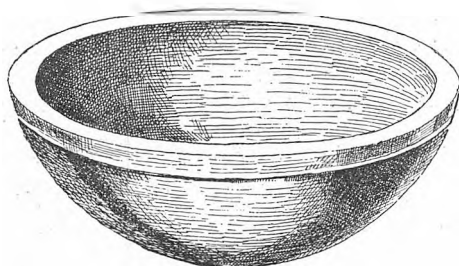
DET SYNES OGSAA at stemme godt med den Tid-fæstelse, vi har faaet gennem H. C. Andersens Historie, at Pengegrise direkte nævnes et Par Gange i de følgende Aar.

I sine Erindringer fortæller Otto Zinck om Studenterforenings-Skuespilleren og -Forfatteren *Christian Molt Wengel*, at han ogsaa »har efterladt sig et synligt Minde i Foreningen, nemlig *Grisen*. Han fik den lavet af brændt Ler hos en Pottemager i Ringsted for ved den at gøre Indsamling til den nye Bygning, og ved Sold gik *Grisen* altid rundt. Senere blev den støbt i Bronze og anbragt i den nye Bygning paa den første Trappeafsats«. En anden Samtidig beretter, at det var i 1857, Foreningen fik denne ualmindelig store Lergris, som var *Wengels* Stolthed, »dels fordi han havde faaet den lavet hos en Pottemager i sin Fødeby, og dels fordi den, som han sagde, lignede ham selv«. Efter seksten Aars tro Tjeneste gik denne Gris imidlertid i Stykker og den blev saa afløst af en ny, af Bronze, modelleret af *Vilhelm Bissen*.

Kort efter, i Slutningen af 1861, optog en anden Forening den samme Maade til Indsamling for sin nye Bygning, idet »*Arbejderforeningen af 1860*« ogsaa indrettede sig en »Byggefondens Sparegris«, men mere end Brugen af den Slags Kæmpedyr siger det dog, at man paa et Billede af Fastelavns-Narre ved Børsen i 1866 finder de to Gadedrenge bevæbnet med en almindelig Sparebøsse og en Sparegris. I hvert Fald fra denne Tid tør man da regne med, at Pengegrisen er blevet virkelig populær.

Hvor den Tanke er opstaaet, at give Sparebøssen Skikkelse af Frugtbarhedens Symbol, den velnærede Gris, lader sig vistnok ikke sige, men den har ynglet mange Steder og dermed gjort det muligt at skabe en af de mærkeligste Samlinger — *Fotograf Kr. Hudes Sparegrise*. I sit Hus i Klostervang i Roskilde havde Hude indrettet et helt Raritetskabinet og ladet sine mere end hundrede Grise opstille i Entréen som et muntert Velkommen til den Besøgende.

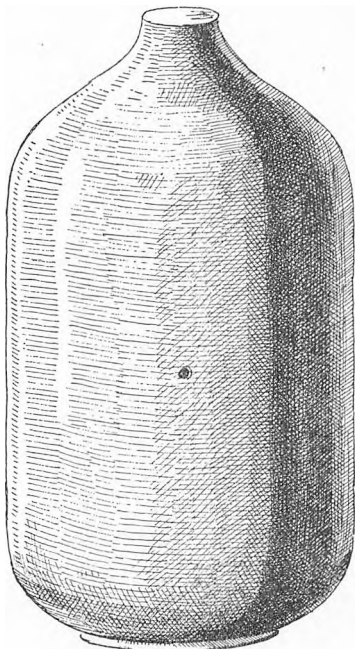
Hude var — siger *Arthur Fang* i sine Mindeord over ham — »i al Almindelighed samlergal, saa da Idéen med Sparegrisene slog ned i ham, fik den let Spil. Og hvorfor ikke Sparegrise? Mange Mennesker har jo Samlinger, der er mindst lige saa forrykte. Og

Pengegrisens Fremstilling.

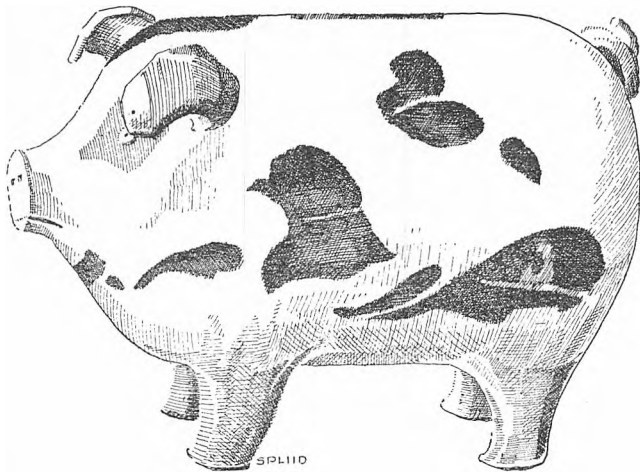
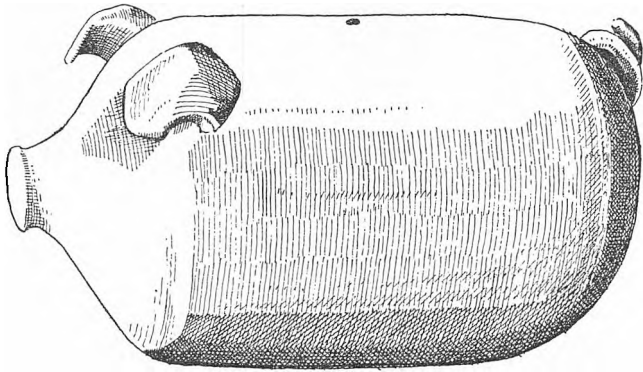
aller finest maa det vel være at samle paa noget, der ingen reel Værdi har, men kun den, man selv lægger i det.

Det var let nok for Hude at grundlægge sin Sparegrise-Samling, men at fuldkommengøre den, det krævede en vedholdende Interesse gennem en halv Snes Aar. Hude gennemstøvede Danmark,

Første Stadium i Pengegrisens Tilblivelse.

gik paa Jagt i Sverige og Tyskland, og der var en Tid, hvor det altid hed, naar en Bekendt rejste udenlands: Tag en Gris med til mig! Derfor var der i Hudes Samling sjældne Eksemplarer fra Spanien, et fornemt Dyr pyntet med Firkløver og købt i Firenze, et præjsisk Svin, der selvsagt pranger med Dybbøl-Sejrsmonumentet paa sine Sider, nydelige, sribede Rostockergrise med flade Bage og hyggelige, runde Fyre fra Østrig og — selvfølgelig alle de forskellige Racer af danske Sparegrise, som Hude var blevet en fremragende Kender af«. Desværre har det ikke interesseret ham at notere, hvor og hvornaar han har faaet de enkelte Stykker, saa

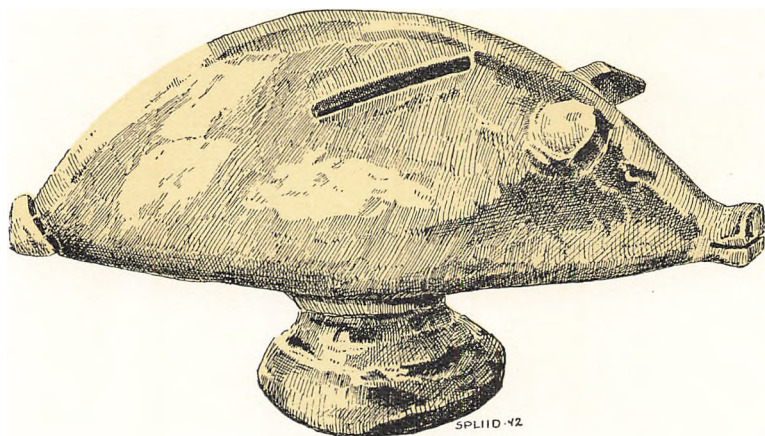
Andet og tredje Stadium i Pengegrisens Tilblivelse.

man maa derfor lade sig nøje med Helheds-Indtrykket, naar man nu ser hans Samling, som den er opstillet i Roskilde Museum.

De ældste danske Sparegrise var af meget primitivt Pottemager-Arbejde og man skal derfor ikke tage det altfor bogstaveligt, naar *H. C. Andersen* har digtet denne Devise »med en Penge-Griis«:

Her er en yndig Junker;
Han grynter, men har Grunker.

Sparegrisene var gerne Lærlingenes Fritids-Syssel og de blev be-

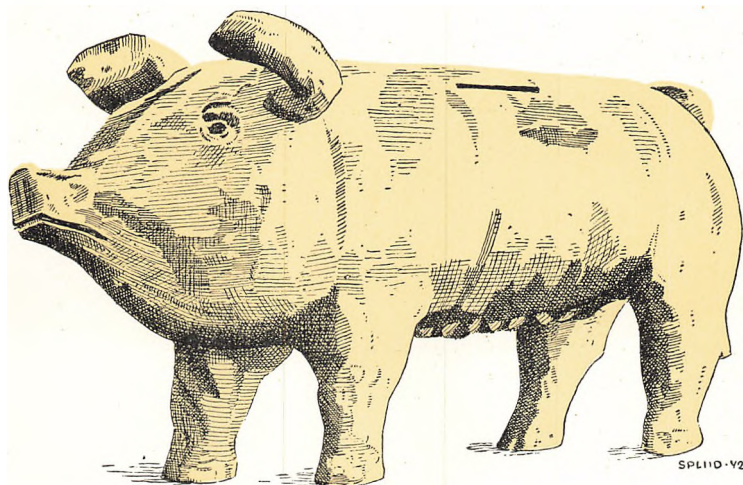
Pengegris paa Fodstykke (Den gamle Gaard, Faaborg).

talt med $\frac{1}{2}$ Øre pr. Styk, medens Mester solgte dem videre for 7—8 Øre og den Handlende fik 10—12 Øre for dem. Større Umage kunde man derfor ikke ofre paa dem.

Efter Meddelelse af Keramikeren *Hugo Munk* i Holte, hvis Førstedrejer har lært Teknikken hos sin Onkel den firsaarige Pottemager *H. P. Knudsen* i Præstø, var Fremgangsmaaden følgende.

Af »Kløsen« — Lerklumpen — opdrejede man en Skaal, som man lukkede ved at klemme den sammen paa langs, stak et lille Hul i for at den ikke skulde revne under Tørringen, forsynede med Øren, Hale og Ben, atter lod tørre og derefter begittede Godset. Med et Malerhorn satte man saa Farverne paa i Klatter, som man fik til at flyde ud ved at lade Grisen snurre rundt paa Dreje-

skiven, og efter denne »Storkskitning« blev den tilsidst glaseret og brændt. Men man kunde ogsaa opdreje et Rør, der blev lukket foroven med en tapformet Afslutning, som dannede Trynen, medens Øjnene blev trykket i Façon med Fingrene, og Øren, Hale og Ben blev sat paa, efter at Leret var tørret. Ligesom ved den første Type blev der boret et Hul for at sikre Tørringen og senere blev det omdannet til Pengesprækken. Dekoreringen blev udført paa

Kæmpe-Gris fra Kr. Hudes Samling (Roskilde Museum).

samme Maade og Forskellen paa de to Former var blot den, at Nummer Et blev skarprygget, Nummer To mere buttet og trind.

I samme Teknik og Materiale kunde man ogsaa fremstille andre Dyr som for Eksempel en mærkelig Gris uden Ben (nu i Den gamle Gaard, Faaborg), en Hest og en Ko, der begge fra Hudes Samling er kommet til Dansk Folkemuseum. Ogsaa i Jydepotte-Ler lavede man Sparegrise paa Varde-Egnen, men de var nok ret sene Efterligninger efter de almindelige.

I moderne Tid har man hos *Kähler* i Næstved fornyet den gamle Pengegris og skabt en særpræget Type, men bevaret den gamle Dreje-Teknik ligesom man her har skabt andre fantasifulde Sparedyr. — Ogsaa paa *Holmegaards Glasværk* ved Næstved

har man ladet Drejeskiven snurre og under *Arne Bangs* Haand har »Kløsen« formet sig til en sparsommelig *Kone* med *Armene* i *Siden* og en *Lyseskaal* paa *Hovedet*, saa at hun kan gøre *Nytte* paa mere end een *Maade*, men ogsaa *Dyrerigets* forskellige *Ordener* er repræsenteret med *Pindsvin*, *Gæs*, *Ugler* og *Klumpfisk*. Kun har man her udeladt *Glaseringen* af *Godset* og malet direkte paa det brændte *Ler*. Fra andre *Pottemagerier* stammer endvidere *Spare-*

Ko med Fløjte i Rumpen (Nationalmuseet).

bøsser i Form af *Frugter*, *Æbler* og *Tomater* er de mest yndede, men ogsaa *Fugle*, som ikke med *Sikkerhed* lader sig artsbestemme, og *Pengesække* forekommer.

I en anden *Teknik*, nemlig *støbte* i *Form*, fremtræder endnu mærkeligere *Motiver* som *Sparebøsser*. De kan forestille *Tigere*, som lusker gennem *Junglens* *Græs*, *Løver*, som vemodigt strækker *Poterne* frem for at modtage *Spareskillingerne*, *Hunde*, som vagtsomt ser paa *Giveren* eller *velopdragent* »*sidder*«, *Haner*, som har faaet *Øje* paa et *Korn*, *Grise*, som er udklædt som agtbare *Matroner* med *Hovedtøj* og *Forklæde*, *Fiskerkoner*, ja selv *Holger Danske*, som er slumret ind med *Skægget* vokset fast i *Bordpladen* og

med Rigsvaabenets Løver og Hjerter i Skjoldet paa Ryggen. For Sportsmænd maa en diminutiv *Fodbold* være en opmuntrende Sparebøsse, medens *Juleklokker* og *Landsbykirker* vel snarest er tænkt at skulle virke i mere aandeligt indstillede Kredse.

Om alle disse og endnu flere Varianter af Ler-Sparebøsserne gælder det imidlertid, at de egentlig kun er bestemt til at være i

Hest med Fløjte i Rumpen (Nationalmuseet).

Funktion een Gang. De har ikke noget særligt Lukketøj, men er blot forsynet med en Pengesprække, og naar de derfor er blevet fyldt og man skal bruge deres Indhold, er det Mening, at de skal slaas i Stykker. Det er som Regel alt for besværligt at lirke Pengene ud gennem Slidsen, selvom det jo kan lade sig gøre og sikkert i mange Tilfælde er en Fristelse, man ikke modstaar. Ved Siden af disse skrøbelige Pengebøsser har man derfor hele Tiden ogsaa haft andre af solidere Materialer og med bedre Sikkerhedsforanstaltninger, og ogsaa her har man stræbt efter at give Bøsserne mærkelige og overraskende Former.

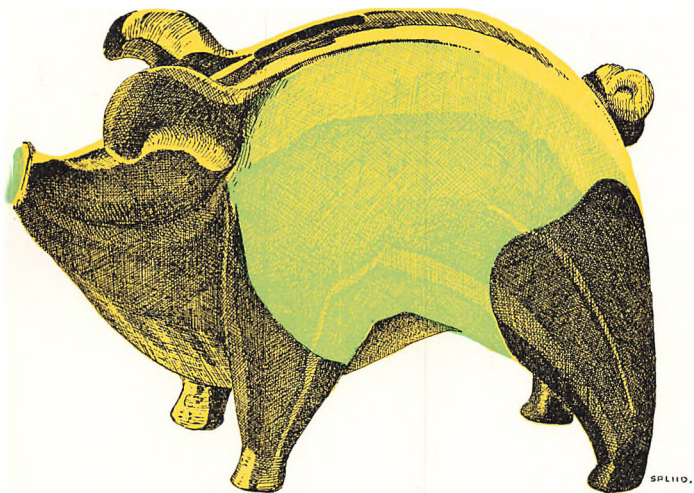
I Fyns Stiftsmuseum findes en Sparebøsse af Træ, dannet som en *Høvl* og med Indlægninger paa Laaget forestillende et Stregmaal og en Vinkel. Andre Træ-Bøsser viser sig som smaa *Kommoder* eller *Skabe* med en Skuffe, som kan trækkes ud og paa hvilken man lægger Pengene. Naar man saa skyder Skuffen paa Plads, er den indrettet saaledes, at Bunden ved Hjælp af et Hængsel i

Sparegris fra W. Grønberg, Rønne (Kr. Hudes Samling).

den ene Side vipper ned og lader Mønten forsvinde i Bøssens Indre.

Lignende mekaniske Indretninger har man ved den solideste Udformning af Privat-Sparebøssen, *Elefanten* af Støbejern. Den er sat sammen af to Halvdele, som i Kroppens Hulrum skal være Gemmested for Pengene. Ved Hjælp af en enkel Anordning af Vægtstænger kan Snabelen bevæges, naar man trykker Elefanten paa Halen, og Mønten forsvinder med et Sæt ind i Dyrets Vom. Skal man senere have fat i Spareskillingerne, skrues man med en Skruetrækker Elefanten fra hinanden, tømmer den for Indmaden og gør den atter klar til at modtage et nyt Foder.

Moderne Sparegris fra Kähler, Næstved.

Messing- og Blik-Bøsserne er almindeligvis cylindriske med Hængelaas, men en sjælden Gang har man med stor Virkning udnyttet denne Form til at gengive *Rundetaarn*. Ellers er den mest gængse Metal-Sparebøsse den rødmaalede *Pengepostkasse* med de til Formaalet omdannede Indskrifter: »Heri maa ikke lægges falske Penge« og Tilladelsen til, at den maa »tømmes efter Behag«.

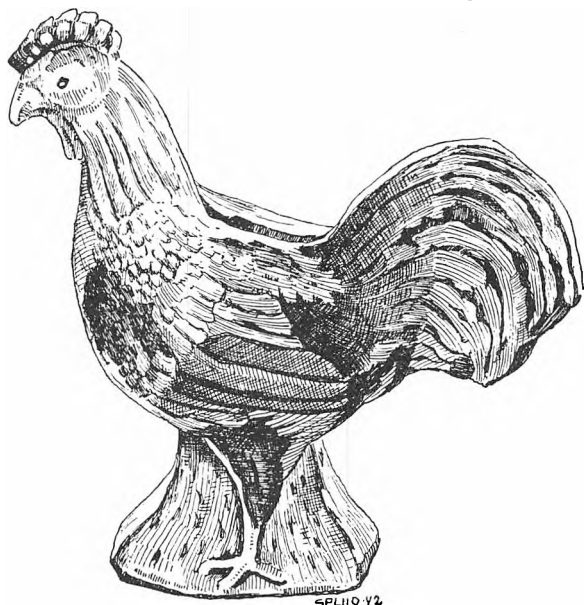

Sparebøsse af støbt Arbejde.

En Ulempe klæber dog ved alle disse Bøsser: man kan ikke kontrollere, hvormeget de indeholder, udover at man ved at ryste dem, kan mærke, om de er tjenlige til at slagte eller aabne. En primitiv Maade at klare sig paa er at bruge en almindelig *Helflaske* af lyst Glas og med saa vid en Hals, at en Enøre kan gaa igennem; man kan saa altid holde Øje med Fyldningsgraden og ved Efterprøvning konstatere, hvormeget Flasken kan rumme, naar den er fyldt til Randen. Det bliver gerne en Tikroner. En Videreførelse af denne Idé er de meget brugte *Termometre*, som samler Mønter af en bestemt Størrelse — 10, 25, 50 Øre — og som er forsynet med en Gradestok, der til enhver Tid viser, hvor

højt Velstanden er steget. Ogsaa i de *Hjemmesparebøsser*, som *Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse* udsendte 1937, kan man følge de henlagte Midlers Vækst og i hvert Fald faa et Indtryk af, hvor langt man er kommet.

I Forbindelse med den moderne Salgsteknik, som fordeler Anskaffelsessummen for alt — lige fra Forsikringen om en sorgfri

Hane fra Horsens-Egnen (Nationalmuseet).

Alderdom til en støvfri og støjfyldt Nutid — saaledes, at man betaler Beløbet i overkommelige Rater, har man ogsaa taget Sparebøsserne i Brug. Ved sindrige Udregninger kan man yderligere blive stimuleret til at erhverve sig de forskelligste Goder — man behøver blot, hedder det gerne i Prospekterne, at lægge nogle faa Øre til Side hver Dag for saa, naar Betalingsterminen oprinder, at have det fulde Beløb uden at man har maattet paalægge sig større økonomiske Afsavn. Til Hjælp for denne Opsamlingsvirksomhed faar man ogsaa ofte udleveret en Sparebøsse, der ved sin Form tillige kan tjene som Reklame for den paagældende Virksomhed.

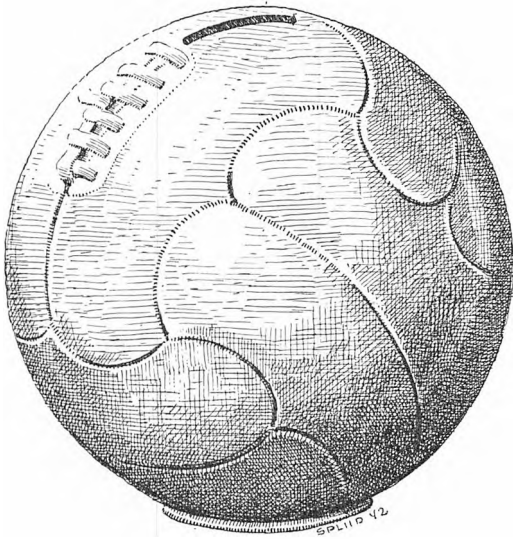
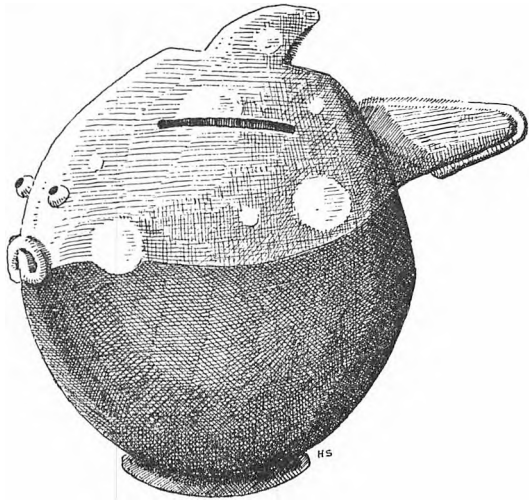
Sparebøsserne har dermed skiftet eller rettere udvidet deres Vir-

kefelt betydeligt, de er nu ikke udelukkende beregnet paa at lære Ungdommen en gavnlig Sparsommelighed, men de er ogsaa blevet en ikke uvæsentlig Faktor i Hjemmenes almindelige Økonomi. Men trods alt det gode, der kan siges om disse smaa og meget stedbundne Pengeinstitutter, kan det dog ikke nægtes, at der ogsaa hæfter adskillige Mangler ved dem. De er paa mange Maader ikke

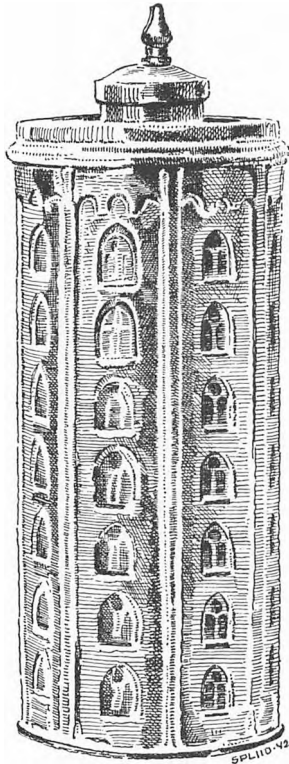
Løve (Den gamle Gaard, Faaborg).

tilstrækkeligt sikre; man kan risikere, at de bliver tømte i Utide eller i hvert Fald, at der gaar et ukontrolabelt Svind i deres Indhold; man véd sjældent, hvor stort et Beløb, der til enhver Tid er i dem; og de er endelig ved deres aabenlyse Plads i Stuen, deres ringe Størrelse, som gør at man let kan fjerne sig med dem, og deres Beholdning af rede Penge, et let og kærkomment Bytte for Indbrudstyve. Og dertil er i Almindelighed knyttet den yderligere Ulempe, at selvom de undgaar disse Farer, er deres Midler dog unddraget den egentlige Omsætning — Pengene virker ikke efter deres Natur, saa længe de gemmes hen i Sparebøsserne.

Lersparebøsser i Form af Klumpfisk og Fodbold
(Fisken efter Udkast af Arne Bang).

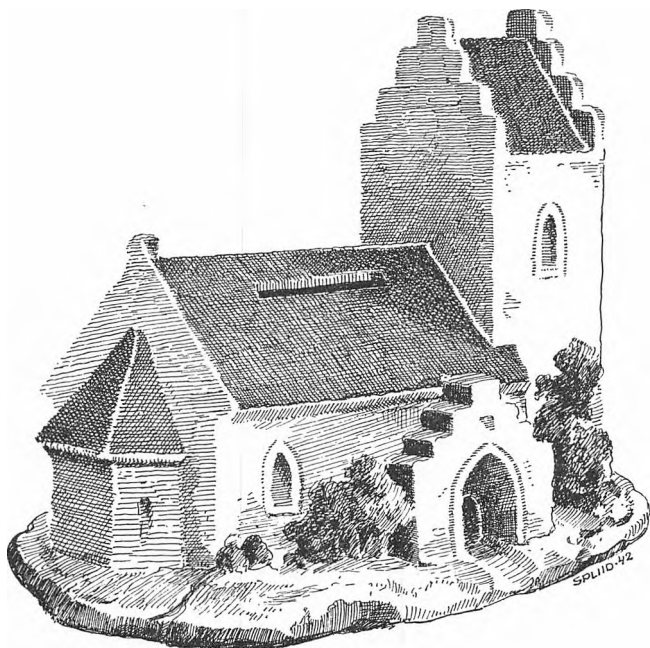
Tanken om at skabe en mere sikker og navnlig en mere frugtbringende Opbevaring af de mange løse Smaabeløb førte herhjemme — ligesom paa et endnu tidligere Tidspunkt i Udlandet — til Oprettelsen af *Sparekasser*, der tillige gerne ogsaa var Laane-

Rundetaarn som Sparebøsse (Nationalmuseet).

kasser. Den ældste i Kongeriget var den *Spare- og Laane-Casse til Nytte for Bonde-Almuen paa Grevskabet Holsteinborg*, som Lensgreve *Frederik Adolf Holstein* udsendte Planen til i 1810 og som traadte i Kraft Aaret efter. I Indbydelsen hertil hedder det bl. a., at man maatte vise »den tjenende Klasse af Medborgere, hvorledes deres smaaligen fortjente og sammensparede Skilling ej alene kunde bevares, men endog føde nogen Fordel. For smaa ere de Summer,

som Daglejeren og Tjeneren af begge Kjøen kan oplægge til at de af dem skulde kunne anbringes paa Rente; almindeligen gjemmes deres Skat i Kistelæddiken, ofte bortødsles den til Unytte; og vil de endog høste Gavn deraf, bliver de ej sjælden udsatte for Bedragerne, som nærmer sig med store Løfter og siden løber af baade med Capital og Renter«.

Moderne Sparebøsse i Form af en Landsbykirke.

Og paa samme Maade motiveres Indretningen af den første Købstad-Sparekasse her i Landet. I 1816 udgik en »Indbydelse til alle Indvaanere af Odense Bye og Forstæder fra Amtmand *Jens Benzon*«, som selv stillede den fornødne Garantikapital til Raadighed og derefter opfordrede »Eder, Husbonder! og Madmødre! til ikke allene selv at tage Deel i denne Forsørgelses-Anstalt, men ogsaa at gjøre Eders Undergivne bekendte med dens veldædige Hensigt og at veilede dem til den rigtigste Benyttelse; og Eder, Haandværkere, Tjenestetyende! og Daglejere! for hvem denne

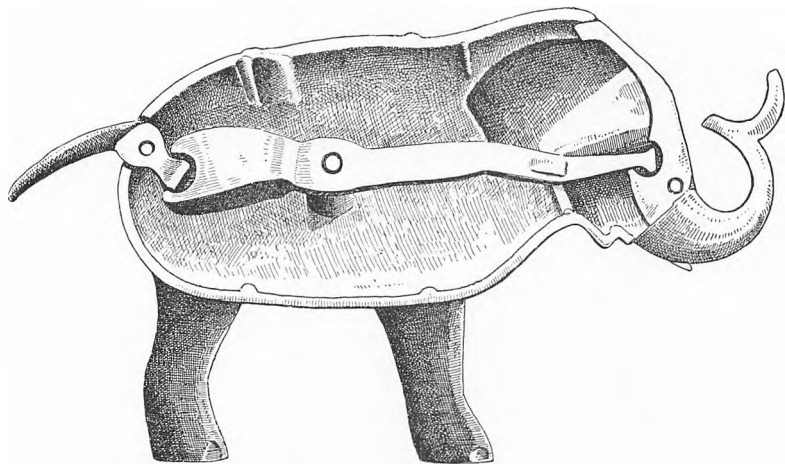
Kasse nærmest oprettes, i Særdeleshed at give slip paa eller i det mindste betydeligt at indskrænke Eders undværlige Nydelser, og I ville altid faae noget tilovers«, »som I med fuldeste Raadighed kunne anvende til Eders Bosættelse, til Eders Næringsveis Udvidelse, til Eders Børns Forfremmelse eller til Bestridelsen af en eller anden nødvendig Udgift, som ellers vilde have ødelagt Eder.« Og han fortsætter faderligt formanende: »Værer maadeholdne, arbeidsomme, tarvelige, sparsommelige, og I skulle tillige vorde sædeligere, friere, huusligere og lykkeligere. Overveier Eders sande og Eders indbildte Fornødenheder; sørger huusholderisk for de første, men forsøger klogeligen de sidste; Forfængelighed, Vellevenet og Overdaadighed haver tilvisse sine for Sandseligheden behagelige Øieblikke, men Øieblikke, der dyrt betaales med kummerfulde og vanærede Aar; thi Armoden var ofte Lasternes Planteskole, og onde Tilbøjeligheder vilde ofte have evig slumret, hvis ikke Nød og Mangel havde ligesom fremløkket dem til farlige Udbrud. Henlægger derfor til en samlet Nødskilling, hvad I hidtil forødede til Næring for Eders Sandselighed; gjører Eder sjældnere tilgode med Kaffe, Thee og Brændeviin; værer tarvelige i Eders Levemaade og i Eders Klædedragt og kappes ikke heri med den Rige og den Fornemme; i denne ulige Strid maae I altid tabe; kappes med dem i alle huuslige Dyder; her kunne I overgaae dem; her skulle I, endogsaa overvundne, altid vinde«. — »Foragter alt-saa ikke smaa Besparelser; henlægger dem troligen i den mindre Sparebøsse og bringer dem ved Ugens, Maanedens eller Aarets Ende i den større fælles Sparekasse, der skal gjøre dem frugtbringende for Eder og Eders Familier«, slutter han patetisk.

En lignende Tone anslaaes i 1839 i en af de første Henvendelser til Offentligheden om at stifte *Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse*. Det siges ved denne Lejlighed, at der her i Amtet »mangler et sikkert Sted, hvor Manden, der faaer sig Regning eller sin Dagløn betalt, kan gaae hen og gjemme den Mark eller de Smaaeskillinger, som ellers saa let drukne i Kaffe, Brændeviin eller Lotterispirit, eller, godt og vel regnet, blive gjemte i en usikker og ufrugtbar Skuffe«. Det bør derfor være en Opgave: at skabe en Sparekasse, hvis »Øjemed er at modtage, bevare og meest muligt

Sparebøsse af glaseret Ler med Trommeslager-Figur.

frugtbargjøre de Smaasummer, som i Mangel af denne Indretning maatte hos hver Enkelt henligge golde og usikre og netop friste til unyttig Anvendelse. Altsaa — alle de Marker og Rigsdalere, som Leerbøssen eller Leddiken tilforn gjemte, alle disse »Skillinger«, der ellers flyve væk ved det første Stykke Stads, en Kræmmer viser, ved den første Lejlighed, hvor det gjelder om ikke »at lade sig lumpe«, eller ved den klynkende Anmodning af en ødsel

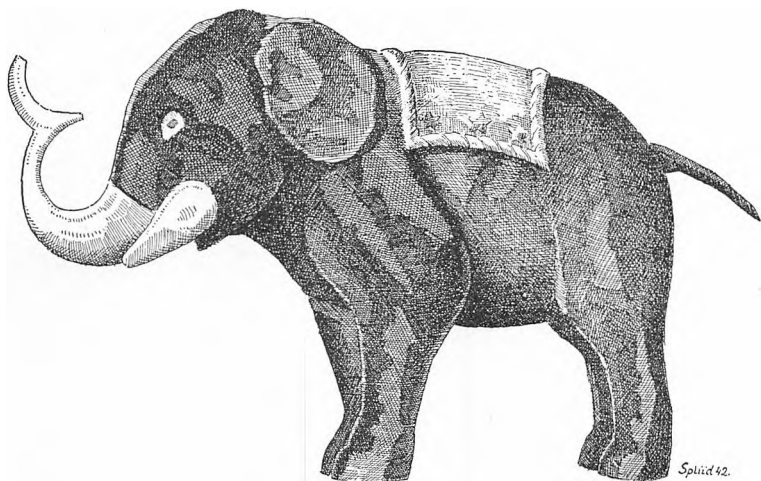
Elefant-Sparebøssens Mekanik.

Bekjendtere — for alle disse, og nærmest for disse er Sparekasserne oprettede.« Men samtidig maa det være Opgaven at finde den rette Leder af en saadan Institution, og det er den Mand, »der har lært Saameget af sin egen og Andres Skjæbne i Verden, at sammensparet Velstand pleier at skabe en ordentlig Stue, et tilfredst Ansigt og et redeligt Sind«.

Bag de omstændelige og snørklede Ord ligger imidlertid Spare-sagens Hovedtanker allerede her forbløffende sikkert bestemt, og der behøves kun en sproglig Omskrivning for at disse gamle Udtalelser kan anvendes om de moderne Sparekassers Hensigt og Virke-maade. Nu som før er det Opgaven: at skabe den størst mulige Sikkerhed i selve Opbevaringen af de sammensparede Midler, at

Værdierne gøres frugtbringende, at Indskuddene giver Renter. Den inderste Mening med Undsigelserne til Sparebøssen, Kistelæddiken og den usikre og ufrugtbare Skuffe, var derfor i Virkeligheden den: at *Sparekassen skulde afløse Sparebøssen*.

Formaninger og Opfordringer, de være aldrig saa indtrængende og veltalende, var imidlertid ikke nok til at gennemføre denne Overgang, men sommetider traadte en praktisk Anskuelsesunder-

Elefant-Sparebøsse af Støbejern.

visning hjælpende til. Saaledes huserede i 1851 »Handskemagerbanden« paa Lolland, og da den havde begaaet et Rovmord, blev Egnens Folk saa opskræmt, at de ikke mere turde beholde deres Sparepenge hjemme som før. Sparekassen modtog derfor en Række nye Indskud, men karakteristisk nok var »Sedlerne ofte i en af Fugtighed eller Mus frembragt sørgelig Skikkelse«.

Alligevel vedblev den gamle Skik med at bruge Pengebøsserne til privat Opsparing, og Sparekasserne gik derfor efterhaanden over til en anden Taktik. I Stedet for »Krig« valgte man Samarbejde — Sparebøssen gik i Sparekassens Tjeneste.

Som et Hjælpemiddel til at faa netop Smaapengene reddet fra at gaa i Dybet havde man oprettet særlige *Skole- og Øresparekas-*

ser, men fra omkring 1880 forsvandt de fleste af dem efterhaanden igen, da man havde fundet en ny og mere praktisk Form: *Sparemærket*. Det er vistnok en dansk Opfindelse, som først skal være taget i Brug paa Tuborgs Fabrikker og derefter blev anvendt i enkelte jyske og fynske Købstæder. I 1881 blev der stiftet en

Fiskerkone. Bornholmsk Arbejde.

almindelig »Dansk Sparemærkekasse«, som imidlertid først fik rigtig Betydning, da Sparekasserne overtog Sagen. Det er meget betydelige Beløb, som paa den Maade er blevet sammensparet, men der er dog en lille Ulempe forbundet med denne Form: Sparemærkerne maatte erhverves hos Købmændene, som uden Vederlag paatog sig at være Formidlere ved Salget, og Sparemærkerne fandtes kun i to Værdier: Ti-Øres og To-Øres. Der kunde altsaa blive Tale om en vis Ujælighed og navnlig en vis Mellemtid, inden man

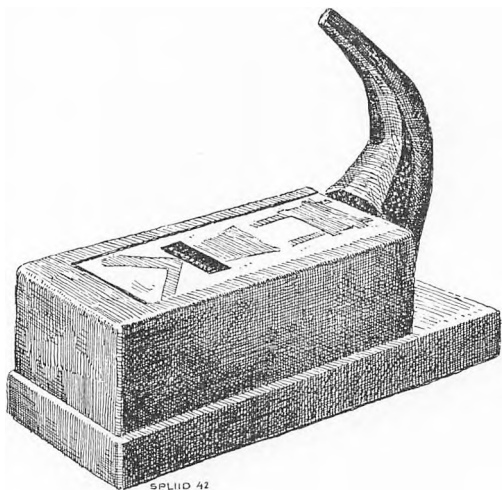

Moderne Sparebøsse fra Holmegaard.

fik Smaapengene sat fast, og det kunde medføre, at man faldt for Fristelsen til ikke at omsætte sit Spare-Forsæt i Handling.

Man maatte derfor finde et Middel, som altid var rede til at modtage det Beløb, man vilde lægge til Side, ligegyldigt hvilken Størrelse det havde, og som tillige bød en vis Sikkerhed for, at Pengene havnede, hvor de skulde. Og Løsningen af Problemet var ligetil: den gamle Sparebøsse.

I Aaret 1900 begyndte nogle Sparekasser i *Norge* — efter ame-

Sparebøsse af Træ (Fyns Stiftsmuseum).

rikansk Forbillede — at laane *Hjemmesparebøsser* ud til deres Kunder og i 1902 tog Sparekasserne i *Sverige* Tanken op og organiserede Hjemme-Opsparingen paa samme Maade. I *Danmark* skete Begyndelsen ligeledes i 1902, da »Den danske Landmandsbank, Hypothek- og Vekselbank« i Forening med den danske Afdeling af »Independent Order of Odd Fellows« oprettede en Sparekasseafdeling med Sparebøsse-Systemet. Banken havde Nøglen til Sparebøsserne og lod dem paa bestemte Dage tømme i Hjemmene, men da det viste sig at være upraktisk for alle Parter, valgte de forskellige Sparekasser, som siden udsendte Hjemmesparebøsser, den Fremgangsmaade, at de overlod det til Sparerne selv, hvornaar de vilde indsætte de opsamlede Beløb paa deres Sparekassebog.

Nu som før virker da Sparebøssen under det Motto, som *Anders Bording* skrev i Slutningen af det syttende Aarhundrede:

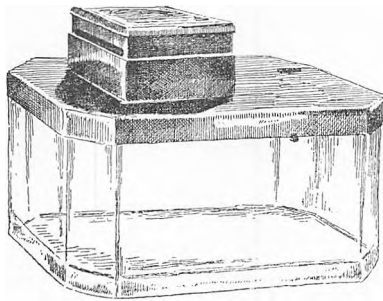
Den Skilling, jeg i Tide
Kan spare med Fornuft og lægge til en Side,
Den er saa god som den, jeg mig fortjene kan,
Den Stund, at Ødselhed fordærver mangan Mand.

Milepæl, udsendt 1938 af Frederiksborg Amts
Spare- og Laanekasse.

NOTER OG HENVISNINGER

FORORDET

S. 5-6. La tirelire dans l'histoire et dans l'ethnographie. (L'épargne du Monde. Organe officiel de l'Institut International de l'épargne à Milan. 1928. Année III. Nr. 12. p. 9—26), hvorfra Billedet af den ældste Sparebøsse er gengivet.

E. Hoffmann: Vom Spartopf zur Sparkasse. Berlin. 1928.

Vivan Juthas: Bidrag till kännedomen om sparbanksväsendets uppkomst. (Helsingfors Sparbanks Meddelanden III. Helsingfors. 1936. S. 1—47).

SPINK OG SPAR —

S. 9. *Vestjydske Mundheld*. H. F. Feilberg: Ordbog over jyske almuesmål. IV. Kbh. 1910—14. S. 477.

Nøjsomhed. C. Henrik Scharling: Christelig Sædelære. 2. Udg. Kbh. 1896. S. 554.

Herning Museum. Velvillig Meddelelse fra Museumsforstander H. P. Hansen 1942.

- S. 9. *Femdalersedlen*. C. Hostrup: Senere Livserindringer. Kbh. 1893. S. 9.
- 11. *Fabelen om Bien og Græshoppen*. Sparsommelighed. Efter Samuel Smiles' Thrift paa Dansk ved André Lütken. Kbh. 1877.
 - 12. *Ordsprog om Sparsommelighed*. E. Mau: Dansk Ordspogs-Skat. Kbh. 1879. I. S. 322—325; II. S. 333—335. — H. F. Feilberg: Ordbog over jyske almuesmål. IV. Kbh. 1910—14. S. 477.
 - 14. *Spare-Drift*. E. Hoffmann: Vom Spartopf zur Sparkasse. Berlin. 1928. S. 7.
 - 14. *Mr. Micawber*. L. Th. Arnskov: Sparesagens Maal og Mening. Kbh. 1936. S. 6—7.
 - 15. *Allegorisk Haandbog* eller alphabetisk Beskrivelse over de Allegorier, der bruges til at forestille Tanker, Handlinger og Begivenheder paa Tegninger, Malerier, Broderier og Decorationer. Af K. W. Ramler. Oversat af C. P. Hansen. Kbh. 1802. S. 68.
Karrig Niding. S. Birket Smith: Hieronymus Justesen Ranch's Danske Skuespil og Fuglewise. Kbh. 1876—77. S. 335—336. (Komedi er fra omkr. 1600).

DEN ENE TALENT

- S. 16. *Frode Fredegod*. Saksens Danesaga. Oversat af Jørgen Olrik. I. Kbh. 1911. S. 268, 276. — Ryd-Aarbogen: Ellen Jørgensen, Annales Danici medii ævi. Kbh. 1920. S. 65.
- 17. *Danefæ*. Jydske Lov III. 61; Eriks Sjællandske Lov III. 69. Danske Lov 5 - 9 - 3. — Torben Lund: Danefælovgivningen og andre regler om fund af sager af historisk værdi. Særtryk af »Juristen«, XXIV Aargang, Nr. 39. Kbh. 1942.
 - 18. *Povel Helgesen*. C. E. Secher: Povel Eliesens Danske Skrifter. I. Kbh. 1855. S. 8.
Christiern Pedersen. C. J. Brandt: Christiern Pedersens Danske Skrifter. IV. Kbh. 1854. S. 222.

- S. 19. *Stenalder*. Therkel Mathiassen: Flinthandel i Stenalderen. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1934. S. 18—22.
- 20. *Broncealder*. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. II. Kbh. 1833. S. 179—180.
Jernalder. Gudmund Hatt: Jernaldersbopladsen ved Ginderup i Thy. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1935. S. 37—51.
- 21. *Vikingetid*. K. Friis Johansen: Sølvskatten fra Terslev. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1912. — P. Hauberg og J. Østrup: Terslev-Fundets Mønter. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1914.
- 22. *Middelalder*. Møntfundet fra Vorre. Georg Galster i Numismatisk Forenings Medlemsblad Bd. XIII. Nr. 3—4, Marts-April 1932.
Nyere Tid. Møntfundet fra Oksbøl. Georg Galster i Numismatisk Forenings Medlemsblad Bd. XIII. Nr. 4. — Jørgen Olrik: Drikkehorn og Sølvtøj fra Middelalder og Renaissance. Kbh. 1909. S. 107—111.
- 24. *Christian den Fjerdes Mønttaarn*. Francis Beckett: Frederiksborg. II. Slottets Historie. Kbh. 1914. S. 129—130. — Victor P. Christensen: Fra Christian IV's Kalenderoptegnelser. Numismatisk Forenings Medlemsblad. XIV. Nr. 10. December 1934. S. 153—156.

PAA KISTEBUNDEN

- S. 25. *Kisten*. Victor Hermansen: Kisten. »Frem«, 3. Aargang (C). S. 347—352.
- 26. *Bjarkemaalet og Frode Fredegods Lov*. Saksens Danesaga. Oversat af Jørgen Olrik. I. Kbh. 1911. S. 107, 250, 268.
- 26. *Den rige og den fattige Mands Bøn*. Chr. Axel Jensen og Victor Hermansen: Danmarks Kirker. Præstø Amt. Kbh. 1933—1935. S. 967. — Otto Norn: Keldby Kirke paa Møn. Nationalmuseets Blaa Bøger. Kbh. 1939. S. 26.
- 27. *Vraa Kirke*. Francis Beckett: Danmarks Kunst. Anden Del. Gotiken. Kbh. 1936. S. 417.

- S. 28. *Christian den Fjerdes Stilebog*. C. Molbech: Historiske Bidrag til Kundskab om K. Christian den Fierdes Opdragelse og Ungdomsunderviisning. Historisk Tidsskrift. 2. Række. III. Kbh. 1850. S. 295—296.
- 29. *Christian den Fjerdes Breddalere*. Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i den kongelige Samling. Kbh. 1791. C 4, Tab. II, Nr. 2. — Georg Galster: Danmarks Mønter. Nordisk Kultur XXIX. Sthlm. 1936. S. 194.
- 30. *Strømpeskiftet*. Jørgen Olrik: Drikkehorn og Sølvtoj. Kbh. 1909. S. 128-129. — Evald Tang-Kristensen: Gamle folks fortællinger om det jyske almueliv. V. Nr. 81; VI. Nr. 630. — Samme Forfatter: Mikkel Skrædders Historier. Viborg. 1890. S. 67.

OFFERSTOK OG KIRKEBLOK

- S. 32. *Povl Helgesen*. C. E. Secher: Povel Eliesens Danske Skrifter. Kbh. 1855. S. 503, sml. 221.
Helligkilder. Aug. F. Schmidt: Danmarks Helligkilder. Kbh. 1926.
- 34. *Dronning Christine*. William Christensen: Dronning Christines Hofholdningsregnskaber. Kbh. 1904. S. 134, 133, 49, 68, 70, 292.
Holbæk. Albert Thomsen: Holbæk Museum »Købmandsgaarden«. En Oversigt for Besøgende. Holbæk. 1942. S. 8.
- 36. *Helene Kilde*. Chr. Blinkenberg: Helene kilde i de skiftende tiders lys. Vor Fortid. II. Kbh. 1917-1918. S. 97-125. — Historisk Tidsskrift 2. Række. IV. Kbh. 1852. S. 347.
Kirsten Pils Kilde. Eiler Nystrøm: Offentlige Forlystelser i Frederik den Sjettes Tid. II. Kbh. 1913. S. 14.
Sengotiske Kirkeblokke. Victor Hermansen og Poul Nørlund: Danmarks Kirker. Sorø Amt. Kbh. 1936. S. 438 (Sigersted), 547 (Sneselev).
Peder Palladius' Visitatsbog, udgivet af Lis Jacobsen. Kbh. 1925. S. 73—75. — Folkeudgave ved Helge Haar. Kbh.

1940. S. 78—82. — Hans Brix: Indledning og Bemærkninger til Palladius' Visitatsbog. Kbh. 1927. S. 158—163.
- S. 40. *Palladius' Traktat 1553*. H. F. Rørdam: Danske Kirkeleve. I. Kbh. 1883. S. 348.
- Monstranshus omdannes*. A. R. Idum: Jacob Madsens Visitatsbog. Kbh. 1929. S. 72. Da Jacob Madsen i 1588 visiterede Avnslev Kirke noterede han, at der her var »it Magestrans«, som Hr. Niels (Sognepræsten) havde lovet, at han vilde lave en Fattigblok af.
- Næstved Sct. Peders Kirkeblok*. Chr. Axel Jensen og Victor Hermansen: Danmarks Kirker. Præstø Amt. Kbh. 1933—35. S. 103.
- 41. *Fattighuse og Fattigblokke*. H. F. Rørdam: Danske Kirkeleve. I. Kbh. 1883. S. 556. III Kbh. 1889. S. 309. — Danske Lov 2—22—75.
- Christian den Fjerdes Gaver*. Historisk Tidsskrift. 2. Række, IV. Kbh. 1852. S. 273, 279.
- 42. *Tise Sogns Fattigbøsse*. Lønborg Friis: Vendsyssels Nationaldragter og Vendelboerne i gamle Dage. Hjørring 1902. S. 62.
- Roskilde Kros Fattigbøsse*. H. C. Andersen i Gl. Roskilde Kro. Fynsk Hjemstavn. 8. Aarg. 1935. S. 16. — Chr. Heilskov: Blade af en gammel landevejskros historie. Roskilde Kro gennem tiderne. Aar bog udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt. 1925. S. 35.
- 43. »*Prinsens*« *Fattigbøsse*. Adresse-Contoires Efterretninger, Fredag 10. Aug. 1764.
- 44. *Fattigbøsser ved Tingstederne*. Victor Hermansen: Hillerød Bys Historie indtil 1864. S. 57. (Hillerød By, udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund. Kbh. 1925). — Arthur G. Hassø: Bidrag til Ringsted Købstads Historie indtil Aar 1600. Ringsted. 1922. S. 208.
- Stodderkongen*. Kilstederne anføres her efter Hugo Matthiessens Afhandlinger: Stodderkongen (Fra Arkiv og Museum. V. Kbh. 1912—15. S. 266—67) og: Tiggertegn (Fra Arkiv og Museum. 2. Række. I. Kbh. 1917. S. 115).

- S. 45. *Kolding Fattigbøsse*. Velvillig Meddelelse fra Guldsmed Holger Kyster, Koldinghus Museum.
Vrensted Fattigbøsse. H. P. Hansen: Vendsyssels historiske Museum gennem halvtreds Aar. Sprog og Kultur. VIII. Aarhus. 1940. S. 4.
B. F. Rønnes Regnskab for Lyngbye Sogns Fattig-Væsen. Lyngby-Bogen. 1935. S. 161—192. Blandt Udgifterne opføres bl. a.: en Fattigbøsse til Brug ved Bryllupper, og fire Fattigbøsser til at transportere omkring i Sognet.

GILDES- OG LAUGSBØSSER

- S. 47. *Sct. Knudsgildets Kiste*. C. Nyrop: Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen. I. Kbh. 1899—1900. S. 81, 100.
Odense Skomagersvendens Skrin. Laurits Pedersen: Et Museum i Helsingør (Fra Frederiksborg Amt. Aarbog for 1908. S. 127). — Skrinet, som kaldes Laugets »Bøsse«, findes i Fyns Stiftsmuseum.
Middelalderlige Laugs Bøsser. C. Nyrop: Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen. II. Kbh. 1895—1904. S. 4—5 (Københavns Bagersvende); 50—51 (Flensborgs Smede); 125 (Roskildes Skomagersvende); samt S. 609 (under Ordet: Bøsse, med Henvisninger til Sagregisteret).
- 49. *Helsingør Snedkerlaug*. Laurits Pedersen: Det ærbare og velagtede Snedkerlaug i den højtberømte Sø- Køb- og Handelsstad Helsingør 1ste August 1581—1906. Fredensborg. 1906. S. 5—6, 12. — I Snedkersvendenes Skraa fra 1622 nævnes, at der i Svendekroen skulde være en velbeslagen Bøsse med to Laase og to Nøgler, som Oldemanden og den ældste Svend skulde have; Tidepengene heri skulde være til syge og fattige Snedkersvende.
- 51. *Københavns Skipperlaug*. Arthur G. Hassø: Københavns Skipperlav 1634—1934. Kbh. 1934. S. 265 (1703), 268 (1744). Om Waterschoutens Embede, oprettet 1695, ned-

- lagt 1871 og nærmest svarende til Mønstringsbestyrer-Embedet, sml. S. 60—63, 110—112, 132—134, 139, 193—194.
- S. 52. *Bombebøssen*. Sømandsstiftelsen Bombebøssen. 1819 — 2. November — 1919. Kbh. (1919). S. 14—16, 2o. — Grav-lilier til Peder Norden Søllings Minde. Kbh. 1827 (op-trykt i: Beretning om Sømandsstiftelsen Bombebøssens Virksomhed i 1926).
- 54. *Kommandør Søllings Bombebøsse*, 14,5 cm høj, findes i Dansk Folkemuseum; Museumsnummer H 341, 134/1896. *Indsamlinger 1851 og 1864*. Victor Hermansen: Grundt-sig som Folketalere (Landet. 2. Aarg. Nr. 31, 31. Juli 1941). — H. C. Andersen: Samlede Skrifter. Bind 33. Kbh. 1879. S. 68.
- 56. *Frimurerlogens Fattigbøsse*. E(mil) H(annover): En Fat-tigbøsse dekoreret af C. W. Eckersberg. Tidsskrift for Kunstindustri. 2. Række. I. Kbh. 1895. S. 173—175, Fig. 188—190. — Oplysningen om Wendts Stilling i Frimurer-logen skyldes velvillig Meddelelse fra Logens Arkivar, der tillige har meddelt, at C. W. Eckersberg ved samme Tid var Medlem af Logen Zorobabel.

SPAREBØSSER

- S. 58. *Peter Schiønnings Dagbøger*: Bind I. S. 24 (Alfr. Krarup: Katalog over Universitetsbibliotekets Haandskrifter. I. Kbh. 1929. S. 151. — Nu overført til Kgl. Bibliotek). — Peter Schiønning var født 1732.
- 59. *Sparebøsse. Ordets Etymologi*. Hjalmar Falk og Alf Torp: Etymologisk Ordbog over det norske og det danske Sprog. I. Kristiania. 1903. S. 93. — S. Schjøtt: Norsk Ordbok med Ordtydning paa Norsk-Dansk. Oslo. 1914. S. 959. — Jacob & Wilhelm Grimm: Deutsches Wörterbuch. X, 1. Leipzig. 1905. Sp. 1920—21, 1939—40, 1942, 1958. *Sparebøsse fra 1646*. Messingbøsse, med Indskriften: »An-

no 1646 Flensburch«, »Bedenket de Armen to aler Frist«, som skal have tilhørt et Gilde i Flensborg. Nationalmuseets 2. Afd. Mus. Nr. D 1946.

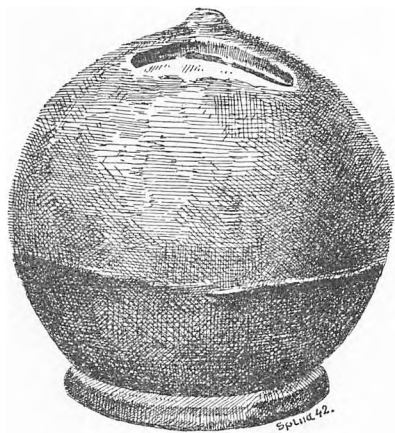
- S. 60. *Cornelius Hollænder*. Jørgen Olrik: Borgerlige Hjem i Helsingør for 300 Aar siden. Kbh. 1903. S. 64.
Etymologicum latinum. P. J. Colding: Etymologicum latinum. Rostock. 1622. S. 135. (Citeret efter Kalkar: Ordbog til det ældre danske Sprog. IV. Kbh. 1902—07. S. 53).
Sparebøsser. Mads Tønnesens: Fyns Stiftsmuseum. Inv. Nr. 41/1901. — Kugleformede Messingbøsser: Dansk Folkemuseum Kat. Nr. L. 293 (afbildet S. 64); Nationalmuseets 2. Afd. Mus. Nr. D. 2401 (afbildet S. 65); Fyns Stiftsmuseum Inv. Nr. 47/1889; Koldinghus Museum (Meddelelse fra Guldsmed Holger Kyster).
- 62. *Kugle- og brystformede Sparebøsser*. Nationalmuseets 2. Afd. Museums Nr. D 8946 (KFUM's Grund); D. 7490 (Torvegade Nr. 2); D 946 (Ulvig); Møntsamlingen: F P 1788 (Lille Kongensgade 39). — Foruden de her nævnte og afbildede Stykker findes i Nationalmuseets 2. Afdeling følgende Sparebøsser af lignende Typer: Mus. Nr. D 3408 (Dragør); D 3463 (Silkegade); D 3829 (Frederiksborggade 12); D 4221 og D 4309 (Tornebuskegade 1); D 4458 (St. Kongensgade 26); D 6116 (Vestervoldgade 103—105); D 8325 (Fiolstræde 22); D 9191 (Bredgade 25); D 9289 (Ny Adelgade 8—10); D 9836 (vistnok fundet ved Udgravningen til Raadhuset, hvorfra ogsaa andre Stykker, uden Museumsnumre, skal stamme).
- 63. *Fajance-Bøssen 1734*. Nationalmuseets 2. Afd. Mus. Nr. D 6676 (afgivet til Dansk Folkemuseum).
- 68. *Trommeslager-Bøssen*. Privat-Eje. — Bestemmelsen af Uniformen skyldes Meddelelse fra Tøjhusmuseet, som oplyser, at »Pikkelhuen først kendes fra 1843, da den blev indført i Prøjsen samtidig med de langskødede Vaabenfrakker, og at Infanteriet i Rusland i Tiden fra 1846-1855 bar Pickelhue til grøn Kjole og hvide Benklæder«. — Jens Thirslund: Kähler-Keramik gennem 100 Aar. Kbh. 1939.

- S. 68. *Pengegrisen*. Efter velvillig Meddelelse af Bibliotekar Dr. phil. H. Topsøe-Jensen findes der ingen Forarbejder til eller Omtale af denne Historie i H. C. Andersens Dagbøger eller Breve.
- 72. *Molt Wengels Gris*. H. C. A. Lund: Studenterforeningens Historie 1820—1870. II. Kbh. 1898. S. 389. — Otto Zinck: Fra mit Studenter- og Theaterliv. Kbh. 1906. S. 78. — Carl Dumreicher: Studenterforeningens Historie 1870—1920. I. Kbh. 1934. S. 83.
Arbejderforeningen af 1860. »Blad for Arbejderforeningen af 1860«. 4. Jan. 1862.
Fastelavns-Narre med Sparebøsser ved Børsen (gengivet S. 108). Træsnit i Illustreret Tidende 25. Febr. 1866, Nr. 335.
Hudes Samling. Arthur Fang: Kr. Hude. Mindeord. Roskilde 1934. S. 5—6. — Arthur Fang: Sparegrise (Maanedsmagasinet. Marts 1909. S. 187—199).
- 76. *H. C. Andersen: Samlede Skrifter*. XXXIII. Kbh. 1879. S. 55.
- 77. *Sparegris af Jydepotte-Ler*. Andreas G. Jensen: Jydepotten. Kbh. 1924. S. 143.
Hest og Ko. Dansk Folkemuseum Lb. Nr. 567/1939 (fra Kr. Hudes Samling).
Kählers Sparegris. Jens Thirlslund: Kähler-Keramik gennem 100 Aar. Kbh. 1939. Billedbilag.
- 79. *Hane*. Dansk Folkemuseum. Kat. Nr. L 293 e, 474/1934.
- 80. *Høvl*. Fyens Stiftsmuseum. Inv. Nr. 67/1941 (afbildet S. 94).
- 82. *Rundetaarn*. Dansk Folkemuseum. Kat. Nr. L 292 i; Lb-Nr. 48/1925.
- 87. *Holsteinborg-Sparekasse*. H. L. Bisgaard og Johs. Schiødt: Danmarks Sparekasser 1810—1910. Vejle. 1910. S. 9—17.
- 88. *Odense-Sparekasse*. Fyens Stifts Sparekasse 1832—1932. Odense. 1931. S. 17—20.
- 90. *Frederiksborg-Sparekasse*. Frederiksborg Amts Spare- og

- Laanekasse 1842—1942. Hillerød 1942. S. 38—39. —
Frederiksborg Amts Tidende 9. Nov. 1839.
- S. 92. »*Handskemagerbanden*«. H. L. Bisgaard og Johs. Schiødt:
Danmarks Sparekasser 1810—1910. Vejle. 1910. S. 61.
- 94. *Sparemærker*. Samme Værk S. 121, 168—170.
 - 95. *Hjemmesparebøsser*. I *Norge*: Sparbanksnytt — axplock
ur sparbanksvärlden. 1937. Nr. 1. Uppsala. S. 11. — I
Sverige: Hemsparbössan. Redogörelse för de svenska spar-
bankernas hemsparbösserörelse under år 1934. Årgang 4.
Sthlm. 1934. S. 3. — I *Danmark*: Velvillig Meddelelse fra
Landmandsbankens Organisationskontor.
 - 97. *Anders Bording*. Citeret efter: E. Mau: Dansk Ordsprogs-
Skat. II. Kbh. 1879. S. 333.
 - 99. *Glas-Sparebøsse*, udsendt 1937 af Frederiksborg Amt
Spare- og Laanekasse.

Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse
har bekostet denne Bog. Papiret, Specialtryk Nr. 4201, er leveret
af *De forenede Papirfabrikker*. Clicheerne er fremstillet i *Cliche-
Centralen*, København. Sætning og Trykning, med Garamond
Antikva, er udført af *Rud. Pallesens Bogtrykkeri*, Hillerød. Bog-
binderarbejdet skyldes *Aug. Sandgrens Bogbinderi*.

RUD. PALLESENS BOSTRYKKERI
OUTENBERGHUS - HILLERØD